

KNO.410.003.00.2015
Nr ewid. 187/2015/P/15/025/KNO

Informacja o wynikach kontroli

KSZTAŁCENIE NA STUDIACH DOKTORANCKICH

DEPARTAMENT NAUKI, OŚWIATY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

WIZJA

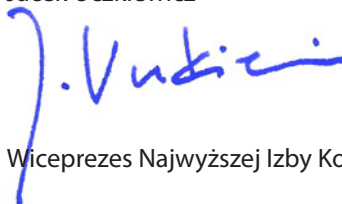
Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Dyrektor Departamentu
Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego:
Piotr Prokopczyk

Akceptuję:

Jacek Uczkiewicz

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Zatwierdzam:

Krzysztof Kwiatkowski

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Warszawa, dnia 29.X.2015 r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

Spis treści

1. ZAŁOŻENIA KONTROLI	5
2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI.....	7
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	7
2.2. Uwagi i wnioski.....	9
3. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	13
3.1. Warunki kształcenia doktorantów	13
3.2. Finansowanie studiów doktoranckich	15
3.3. Skuteczność kształcenia kadr naukowych.....	21
4. INFORMACJE DODATKOWE	28
5. ZAŁĄCZNIKI	30

Wykaz stosowanych skrótów i pojęć

- Doktorant** uczestnik studiów doktoranckich.
- Dotacja projakościowa** wypłacana z cz. 38 budżetu państwa – Szkolnictwo wyższe, dotacja przeznaczona m.in. na: finansowanie zwiększenia wysokości stypendiów doktoranckich, dla nie więcej niż 30% najlepszych doktorantów w uczelniach publicznych i niepublicznych, a także na finansowanie zadań związanych z kształceniem uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich prowadzonych w uczelniach niepublicznych.
- ECTS** z ang. *European Credit Transfer System*, jest to punktowy system rozliczania osiągnięć studentów. System określa np. liczbę punktów na studiach danego stopnia.
- EHEA** z ang. *European Higher Education Area*, Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego. Powstał w wyniku podpisania 19 czerwca 1999 r. Deklaracji Bolońskiej przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe z 29 państw. Obecnie skupia 47 państw.
- NCBiR** Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
- NCN** Narodowe Centrum Nauki
- PAN** Polska Akademia Nauk
- PKA** Polska Komisja Akredytacyjna
- Proces boloński** Program zmian zapoczątkowany podpisaniem 19 czerwca 1999 r. Deklaracji bolońskiej. Jego celem było zunifikowanie systemów szkolnictwa wyższego państw EHEA, poprzez możliwość porównywania i przenoszenia osiągnięć studentów oraz stopni i tytułów naukowych.
- PSW** ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.).
- Studia doktoranckie** studia trzeciego stopnia, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 10 PSW, prowadzone przez uprawnioną jednostkę organizacyjną uczelni, instytut naukowy Polskiej Akademii Nauk, instytut badawczy lub międzynarodowy instytut naukowy działający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej utworzony na podstawie odrębnych przepisów, na które są przyjmowani kandydaci posiadający kwalifikacje drugiego stopnia, kończące się uzyskaniem kwalifikacji trzeciego stopnia.
- UW** Uniwersytet Warszawski

Tytuł kontroli

Kontrola planowa *Kształcenie na studiach doktoranckich (P/15/025)* została podjęta przez NIK z własnej inicjatywy w związku z sugestią Prezesa Rady Ministrów dotyczącą podjęcia działań kontrolnych w obszarze rozwoju młodych kadr naukowych.

Cel i zakres kontroli

Celem głównym kontroli była ocena skuteczności stacjonarnych studiów doktoranckich jako drogi kształcenia kadr naukowych ze środków publicznych. Ocena dotyczyła w szczególności:

- 1) warunków kształcenia doktorantów,
- 2) prawidłowości wykorzystania środków finansowych na rozwój i kształcenie doktorantów,
- 3) skuteczności kształcenia kadr naukowych.

Kontrole na miejscu przeprowadzono w pięciu jednostkach: w dwóch uczelniach publicznych (Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu), w dwóch instytutach naukowych PAN (Instytucie Filozofii i Socjologii oraz Instytucie Chemii Fizycznej) – na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹, z uwzględnieniem kryteriów zawartych w art. 5 ust. 1 ustawy o NIK (legalność, gospodarność, celowość i rzetelność) oraz w jednej uczelni niepublicznej (Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu) – na podstawie art. 2 ust. 3 ustawy o NIK z uwzględnieniem kryteriów określonych w art. 5 ust. 3 ustawy o NIK (legalność i gospodarność). Kontrolę przeprowadzono od 3 kwietnia do 15 czerwca 2015 r., obejmując nimi lata akademickie 2012/2013 i 2013/2014.

Dodatkowo badaniem kwestionariuszowym objęto 92 jednostki, w tym 84 szkoły wyższe, Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego² i siedem instytutów naukowych PAN. Do tych podmiotów zwrócono się na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK o przekazanie informacji dotyczących uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich. W jednostkach badanych kwestionariuszem kształciło się 26.612 doktorantów w roku akademickim 2012/2013 oraz 28.301 doktorantów w roku akademickim 2013/2014, co stanowiło odpowiednio 86,5% oraz 80,3% populacji doktorantów na studiach stacjonarnych³.

Najwyższa Izba Kontroli zwróciła się również do Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, o przekazanie pisemnych informacji na temat stacjonarnych studiów doktoranckich. W trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, poproszono również Przewodniczącą Polskiej Komisji Akredytacyjnej o udzielenie informacji dotyczącej oceny jakości kształcenia na studiach doktoranckich.

Badanie kontrolne przeprowadził Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego oraz Delegatury NIK w Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu.

Uzasadnienie podjęcia kontroli

Obecny model kształcenia kadr naukowych w trybie studiów doktoranckich jest konsekwencją wprowadzenia w Polsce rozwiązań wypracowanych w ramach tzw. Procesu Bolońskiego. Proces ten został zapoczątkowany 19 czerwca 1999 r. przez ministrów 29 państw europejskich, którzy podpisali

¹ Dz.U. z 2015 r., poz. 1096.

² Jest to placówka naukowo-dydaktyczna podległa Ministrowi Zdrowia, która posiada uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora w zakresie medycyny oraz biologii medycznej.

³ Wykaz jednostek objętych badaniem kwestionariuszowym zamieszczono w załączniku 5.3.

Deklarację Bolońską przewidującą utworzenie spójnego Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego⁴. Jednym z głównych kierunków działań Procesu Bolońskiego było wprowadzenie jednolitego systemu studiów pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia (licencjackich, magisterskich i doktoranckich) oraz utworzenie ogólnoeuropejskiego systemu punktów zaliczeniowych pozwalającego na przenoszenie osiągnięć studentów (ECTS). W komunikacie wydanym w Berlinie w 2003 r. studia doktoranckie oficjalnie włączono do systemu szkolnictwa wyższego jako studia trzeciego stopnia.

Konsekwencją uznania studiów doktoranckich za studia trzeciego stopnia (po studiach licencjackich i magisterskich) było ich umasowienie. W latach 2006–2013 liczba uczestników studiów doktoranckich wzrosła o 40%⁵. Znacznie mniejszą dynamikę wzrostu odnotował w tym okresie odsetek osób, którym nadano stopień naukowy doktora (26%)⁶. Wzrost liczby doktorantów dotyczył przede wszystkim uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich, które są finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych. Prowadzenie studiów doktoranckich pozwala jednostkom naukowym uzyskiwać więcej środków publicznych pochodzących z dotacji. Wysokość dotacji udzielanej uczelniom przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na prowadzenie działalności dydaktycznej jest uzależniona między innymi od liczby doktorantów. Natomiast uczelnie niepubliczne prowadzące kształcenie na studiach doktoranckich w trybie stacjonarnym mogą otrzymywać tzw. dotację projakościową.

System finansowania szkół wyższych stwarza ryzyko przyjmowania na stacjonarne studia doktoranckie nadmiernej liczby osób, z których część nie jest przygotowana do podejmowania kariery naukowej. Stosunkowo łatwa dostępność studiów doktoranckich powoduje również sytuację, w której tylko część doktorantów może korzystać ze stypendiów naukowych. Pozostałe osoby poszukują innych źródeł dofinansowania swoich badań lub rezygnują ze studiów. Masowe kształcenie doktorantów wzbudza wątpliwości co do jego jakości i skuteczności. Wyniki kontroli przeprowadzonej przez NIK w 2007 r. – *Nadawanie stopni i tytułu naukowego (P/07/077)* wskazały, że w większości kontrolowanych uczelni kształcenie na studiach doktoranckich przyniosło niewielkie efekty mierzone procentem osób, które uzyskały stopień doktora w trakcie lub po zakończeniu studiów doktoranckich w badanym okresie.

W Strategii Rozwoju Kraju 2020 zwrócono uwagę na konieczność stworzenia takiego systemu rekrutacji i finansowania studiów doktoranckich, który pozwoli na zapewnienie najlepszym absolwentom, mającym predyspozycje i wysoką motywację do pracy naukowej, optymalnych warunków na kontynuowanie kariery naukowej⁷. Zapewnienie odpowiednio przygotowanych kadr dla sektora B+R uznano także za ważny czynnik wpływu na zwiększenie konkurencyjności polskiej gospodarki.

⁴ Do Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego należy 47 państw.

⁵ Dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), pochodzące z publikacji *Szkoły wyższe i ich finanse* wydawanej co roku, dostępnej na stronie internetowej: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkoly-wyzsze-i-ich-finanse-w-2013-r-2,10.html>.

⁶ Liczba osób, którym nadano stopień naukowy doktora w latach 2006–2013 wahała się od 4.815 do 6.072.

⁷ Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. Dostępny na stronie: http://strateg.stat.gov.pl/strategie_pliki/Srednio-okresowa_Strategia_Rozwoju_Kraju.pdf.

2.1 Ogólna ocena kontrolowanej działalności

W latach 2013–2014 studia doktoranckie nie były w pełni skutecznym sposobem kształcenia kadr naukowych. Skontrolowane jednostki naukowe stworzyły uczestnikom studiów doktoranckich warunki do prowadzenia samodzielnych badań naukowych, współpracy naukowej w zespołach badawczych oraz publikowania wyników badań. Warunki te nie były jednak wystarczająco motywujące do uzyskania stopnia naukowego doktora. Spośród 261 absolwentów tych studiów z lat 2013–2014, jedynie 108 (41,4%) uzyskało taki stopień⁸. Jednostki prowadzące studia doktoranckie w dziedzinie nauk ścisłych i medycznych osiągały wyższą skuteczność kształcenia (66%) od jednostek realizujących studia humanistyczne i społeczne (26,8%).

Tendencję tę potwierdzają również informacje zebrane od 82 podmiotów objętych badaniem kwestionariuszowym⁹. Spośród 7.681 doktorantów, którzy ukończyli stacjonarne studia doktoranckie w latach 2013–2014 w tych jednostkach, tylko 3.423 (44,6%) uzyskało stopień naukowy doktora. W 30 badanych jednostkach naukowych odsetek ten wyniósł mniej niż 25% i tylko w jednej czwartej osiągnął wartość powyżej 56%. Uczelnie medyczne i techniczne uzyskały wyższą skuteczność kształcenia (odpowiednio 56% i 48,6%) od uniwersytetów i uczelni pedagogicznych (odpowiednio 44,6% i 20,7%).

Niekorzystny wpływ na skuteczność kształcenia na studiach doktoranckich mają łagodne kryteria rekrutacji umożliwiające przyjęcie znacznej liczby osób, zbyt mało zajęć związanych z metodyką prowadzenia badań naukowych, niewielka oferta zajęć fakultatywnych rozwijających umiejętności zawodowe oraz niewystarczające mechanizmy motywacyjne (np. niskie stypendia). Czynnikiem demotywującym dla doktorantów jest niepewna perspektywa zatrudnienia – badania potrzeb polskiej gospodarki nie wykazują istotnego zainteresowania pracodawców zatrudnianiem osób ze stopniem naukowym doktora¹⁰.

Kontrolowane uczelnie i instytuty naukowe PAN prawidłowo wykorzystywały środki otrzymane na kształcenie i rozwój doktorantów, w tym terminowo i z uwzględnieniem przyjętych kryteriów wypłacały stypendia.

W skontrolowanych instytutach naukowych PAN i uczelniach warunki kształcenia na studiach doktoranckich były prawidłowe pod względem naukowo-dydaktycznym. Doktorantom zapewniono opiekę naukową, a w przypadku studiów doktoranckich prowadzonych przez uczelnie – również

⁸ W celu określenia skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich posłużono się wskaźnikiem pokazującym jaki odsetek osób, które ukończyły studia w latach 2013–2014, obronił pracę doktorską do końca pierwszego kwartału 2015 r. i w konsekwencji uzyskał stopień naukowy doktora.

⁹ Spośród 92 jednostek objętych badaniem kwestionariuszowym (wykaz znajduje się w pkt 5.3) przyjęty wskaźnik skuteczności można było wyliczyć dla 82 jednostek, które miały w badanych latach absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich (w tym: 72 uczelnie, dwóch wydziałów medycznych wyodrębnionych z uniwersytetów oraz Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego i siedmiu instytutów naukowych PAN).

¹⁰ Wyniki IV edycji badania zrealizowanego w ramach projektu „Bilans Kapitał Ludzkiego” (BKL) przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości i Uniwersytet Jagielloński wskazują, że w skali całego kraju zdecydowanie najczęściej poszukiwaną grupą pracowników w 2013 r. byli robotnicy wykwalifikowani (31,9%), w tym zwłaszcza robotnicy budowlani, spawacze, dekarze, mechanicy pojazdów samochodowych. Kolejne miejsca zajęli sprzedawcy i pracownicy usług (18,4%), specjaliści różnych profesji (14,8%), w tym ds. ekonomii i zarządzania, technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz operatorzy i monterzy, w tym głównie kierowcy samochodów ciężarowych (12,2%). Źródło: „Kompetencje Polaków a potrzeby polskiej gospodarki. Raport podsumowujący IV edycję badań BKL z 2013 r.” pod red. Jarosława Górniaka, PARP, Warszawa 2014, str. 11, 25–33. W V edycji badania BKL w 2014 r. odnotowano wzrost (o 60 tys.) zapotrzebowania na specjalistów w różnych zawodach, głównie lekarzy medycyny rodzinnej, nauczycieli przedmiotów zawodowych i językowych, specjalistów ds. ekonomicznych i programistów. Źródło: „Rynek pracy widziany oczami pracodawców”, M. Kocór, A. Strzebońska, M. Dawid-Sawicka, PARP, Warszawa 2015, str. 17–27.

możliwość realizacji praktyk w formie prowadzenia zajęć ze studentami. Poza jedną skontrolowaną jednostką wszyscy opiekunowie naukowci doktorantów posiadali wymagane kwalifikacje – co najmniej stopień naukowy doktora habilitowanego. W jednym instytucie naukowym stwierdzono nieprawidłowości obejmujące niedostosowanie regulaminu studiów doktoranckich do wymogów przepisów ustawy o szkolnictwie wyższym. [str. 13–14]

Finansowanie stacjonarnych studiów doktoranckich opierało się głównie na dotacjach uzależnionych od liczby uczestników studiów. Doktoranci mogli pobierać stypendia ze środków publicznych oraz pozyskiwać środki na badania z Narodowego Centrum Nauki i Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. W kontrolowanych uczelniach nie prowadzono odrębnej ewidencji kosztów związanych ze stacjonarnymi studiami doktoranckimi, co utrudniało oszacowanie faktycznych kosztów tych studiów oraz ich efektywności. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego nie dysponuje również danymi na temat wysokości kwot tzw. dotacji dydaktycznej jakie przypadały w latach 2012-2014 na kształcenie uczestników studiów doktoranckich w uczelniach publicznych. Gromadzi natomiast informacje dotyczące wysokości środków przeznaczonych na pomoc materialną dla doktorantów, bez wyodrębniania formy studiów. Wysokość dotacji na pomoc materialną dla doktorantów w latach 2012–2014 wyniosła odpowiednio: 36.431,3 tys. zł, 46.316 tys. zł oraz 51.859,1 tys. zł. Część dotacji projakościowej przeznaczona na zwiększenie stypendiów dla 30% najlepszych doktorantów wyniosła w latach 2012–2014 odpowiednio: 83.940 tys. zł, 93.100 zł oraz 99.700 tys. zł. Stacjonarne studia doktoranckie w uczelniach niepublicznych były dofinansowywane ze środków publicznych. Kwota dotacji na prowadzenie stacjonarnych studiów doktoranckich przez uczelnie niepubliczne (tzw. dotacja projakościowa) wyniosła w latach 2012–2014: 425 tys. zł, 2.000 tys. zł oraz 2.448,5 tys. zł. [str. 15–17]

Kontrolowane uczelnie i instytuty naukowe PAN prawidłowo wykorzystywały środki na kształcenie i rozwój doktorantów, w tym w szczególności terminowo i według określonych przepisami kryteriów wypłacały stypendia. Doktoranci kontrolowanych jednostek w badanych latach akademickich 2012/2013 oraz 2013/2014 pobrali stypendia w łącznej kwocie 5.658,4 tys. zł. W kontrolowanych jednostkach doktoranci pobierający podstawowe stypendium doktoranckie stanowili 39,1%¹¹. Wysokość jednostkowych stypendiów doktoranckich była zróżnicowana w poszczególnych jednostkach kontrolowanych. Jego minimalne stawki wynosiły od 900 zł do 1.450 zł, zaś maksymalne od 1.347 zł do 2.000 zł. [str. 15–20]

Skuteczność kształcenia na studia doktoranckich w kontrolowanych jednostkach była zróżnicowana. Odsetek absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich z lat 2013–2014, którzy obronili prace doktorskie do końca I kwartału 2015 r. wynosił: na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach (75%), w Instytucie Chemii Fizycznej PAN (66,7%), na Wydziale Chemii UW (63,8%), na Wydziale Polonistyki UW (40,4%), w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN (9,6%), w Dolnośląskiej Szkole Wyższej (5,6%)¹². W 82 jednostkach objętych badaniem kwestionariuszowym, dla których można było wyliczyć skuteczność kształcenia wyniosła ona 44,6%. Badane uczelnie osiągnęły wartość wskaźnika 44,6%, a instytuty naukowe PAN 41%. [str. 21–29]

¹¹ Odsetek policzono zestawiając liczbę osób pobierających stypendia do sumy liczby doktorantów na dzień 30 listopada każdego z lat akademickich.

¹² W Dolnośląskiej Szkole Wyższej pierwsi doktoranci skończyli studia w 2014 r., stąd przyjęty wskaźnik obejmuje tylko absolwentów z 2014 r.

Nieprawidłowości zostały stwierdzone tylko w jednej jednostce kontrolowanej i polegały na:

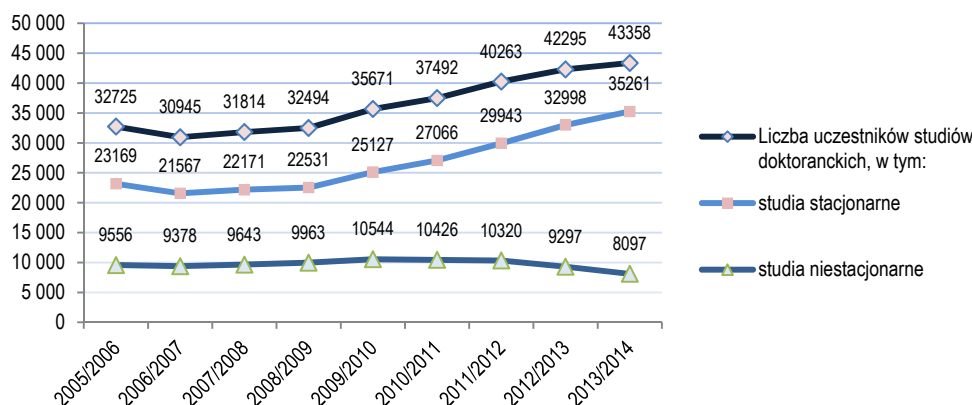
- 1) niezapewnieniu w jednej jednostce kontrolowanej wszystkim doktorantom opiekunów naukowych posiadających co najmniej stopień naukowy doktora habilitowanego;
- 2) niezawieraniu umów z jednostkami naukowymi, w których doktoranci przygotowywali i broniли prace doktorskie;
- 3) przyjmowaniu na studia doktoranckie osób, które przygotowywały prace doktorskie z innych dyscyplin niż filozofia i socjologia;
- 4) niezaktualizowaniu regulaminu studiów doktoranckich w związku ze zmianami przepisów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym;
- 5) niepodjęciu uchwały w sprawie warunków i trybu rekrutacji na studia doktoranckie, a w na rok akademicki 2013/2014 podjęciu z opóźnieniem;
- 6) nieprzestrzeganiu zasad wskazanych w ustawie z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim¹³ przy publikowaniu dokumentów m. in.: programu i regulaminu studiów, zasad rekrutacji na rok akademicki 2012/2013. [str. 12–13]

2.2 Uwagi i wnioski

1. Ukończenie studiów doktoranckich jest w obecnym stanie prawnym – opartym na podziale kształcenia wyższego na studia pierwszego stopnia (licencjackie), drugiego stopnia (magisterskie) i trzeciego stopnia (doktoranckie) – jedną z możliwości uzyskania stopnia naukowego doktora. Inną jest zatrudnienie na stanowisku asystenta w uczelni publicznej albo instytucie naukowym. Jednak w ostatnich latach to studia doktoranckie stały się główną ścieżką kształcenia kadr naukowych. W latach 2006–2013 liczba ich uczestników wzrosła o 40%. W roku akademickim 2006/2007 w polskich uczelniach oraz innych jednostkach naukowych kształciło się prawie 31 tys. doktorantów, a w roku 2013/2014 – ponad 43,3 tys.¹⁴ (Wykres 1). Wzrost ten dotyczył przede wszystkim uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich, które są finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych.

Wykres nr 1

Liczba uczestników studiów doktoranckich w latach akademickich 2005/2006–2013/2014

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych GUS.

¹³ Dz.U. z 2011 r. Nr 43, poz. 224 ze zm.

¹⁴ Dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), pochodzące z publikacji Szkoły wyższe i ich finanse wydawanej co roku, dostępnej na stronie internetowej: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkoły-wyzsze-i-ich-finanse-w-2013-r-,2,10.html>.

2. Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę, że stosunkowo łatwa dostępność studiów doktoranckich może spowodować obniżenie się jakości kształcenia kadr naukowych. Problem jakości studiów doktoranckich został wymieniony jako jeden z kluczowych wyzwań szkolnictwa wyższego w raporcie opublikowanym przez Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich pt. *Program rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 r.*¹⁵. W trzeciej części raportu pt. *Diagnoza szkolnictwa wyższego* jego autorzy zwrócili uwagę na słabą przeciętną jakość prac doktorskich, spadek liczby nadanych stopni naukowych doktora przy wzroście liczby uczestników studiów doktoranckich, brak formuły pracy nad rozprawą dokorską w powiązaniu z sektorem gospodarczym oraz słabość programową i kadrową studiów doktoranckich¹⁶. Zdaniem autorów raportu występująca w ostatnich latach rozbieżność pomiędzy zwiększającą się liczbą studentów III stopnia a spadającą liczbą otwartych przewodów doktorskich wskazuje na konieczność bliższej analizy czynników dotyczących jakości kształcenia doktorantów oraz redefinicji roli studiów III stopnia¹⁷. Tezę o spadku liczby otwartych przewodów doktorskich potwierdzają dane Głównego Urzędu Statystycznego. W latach akademickich 2005/2006–2006/2007 doktoranci w uczelniach oraz instytutach PAN otwierali ponad 8 tys. przewodów doktorskich. W latach akademickich 2010/2011–2012/2013 ich liczba spadła do 5 tys., a w roku akademickim 2013/2014 wzrosła do 7,7 tys. ale nie osiągnęła poziomu z roku 2005/2006 mimo stałego wzrostu liczby doktorantów¹⁸.

Polska Komisja Akredytacyjna (PKA) dokonuje oceny jakości kształcenia na studiach doktoranckich tylko w niewielkim zakresie, ponieważ nie przeprowadza odrębnej oceny jakości kształcenia na tych studiach i działa wyłącznie w obszarze szkolnictwa wyższego. Zgodnie z art. 48a ust. 4 PSW PKA dokonuje oceny działalności podstawowej jednostki organizacyjnej uczelni (ocena instytucjonalna), w tym oceny jakości kształcenia na prowadzonych przez nią studiach trzeciego stopnia. Polska Komisja Akredytacyjna nie ocenia jednak tych studiów, np. pod względem realizacji programów studiów. Ponadto, uprawnienie PKA do kontroli wynikające z przywołanych przepisów obejmuje jedynie oceny dokonywane w szkołach wyższych. Warto podkreślić, że studia doktoranckie mogą być prowadzone nie tylko przez uczelnie, ale także przez instytuty naukowe PAN oraz instytuty badawcze. W obecnym stanie prawnym jakość studiów doktoranckich prowadzonych przez te jednostki nie jest poddawana zewnętrznej ocenie. W odpowiedzi na prośbę NIK skierowaną w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f Przewodniczący Polskiej Komisji Akredytacyjnej nadmienił, iż w toku prac legislacyjnych postulowano umożliwienie Komisji przeprowadzania odrębnych ocen jakości kształcenia na studiach trzeciego stopnia. Poinformował również, że latach 2012–2014 PKA dokonała oceny (odpowiednio) 43, 74 i 36 podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni prowadzących kształcenie na studiach doktoranckich. Zespoły oceniające PKA, w ramach ocen instytucjonalnych, sformułowały wiele zastrzeżeń dotyczących rekrutacji na studia doktoranckie, programów kształcenia, opieki naukowej, osiągnięcia zakładanych celów i efektów kształcenia i organizacji badań z udziałem doktorantów¹⁹. Dotyczyły one: niewystarczającej

¹⁵ Raport dostępny na stronie internetowej Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich pod adresem: <http://www.krasp.org.pl/pl/strategia/strategia>.

¹⁶ Tamże, str. 237.

¹⁷ Tamże, str. 124.

¹⁸ Dane na podstawie publikacji GUS Szkoły wyższe i ich finanse.

¹⁹ Źródło: Sprawozdania z działalności Polskiej Komisji Akredytacyjnej za lata 2012-2014, dostępne na stronie: <http://www.pka.edu.pl/>. Zob. szczególnie: prof. dr hab. W. A. Kamiński, Ocena jakości kształcenia na studiach doktoranckich (2014), [w:] Działalność Polskiej Komisji Akredytacyjnej w 2014, Warszawa 2015 r., str. 286.

oferty zajęć z przedmiotów związanych z metodyką i metodologią prowadzenia badań naukowych przygotowujących doktorantów do samodzielnego redagowania artykułów naukowych oraz rozprawy doktorskiej, braku zajęć fakultatywnych rozwijających umiejętności zawodowe, niskiego poziomu zajęć w języku angielskim (w szczególności braku możliwości nauki języka specjalistycznego) oraz publikowania prac przez doktorantów w czasopismach drugorzędnych dla rozwoju danej dyscypliny ze względu na ich słabą jakość.

Często spotykaną wadą programów kształcenia było schematyczne stosowanie języka zapożyczonego bezpośrednio z Krajowych Ram Kwalifikacji dla studiów I i II stopnia, co prowadziło do utraty waloru wyróżniającej je na rynku usług edukacyjnych oferty kształcenia doktorów. Jednostki w małym stopniu wykorzystywały autonomię w zakresie kształtowania programu, określania efektów kształcenia oraz organizacji procesu dydaktycznego, bez oparcia w zasobach kadrowych i dostępnej infrastrukturze jednostki. Zastrzeżenia zespołów oceniających wywoływało również podporządkowanie obowiązkowej praktyki zawodowej doktorantów bieżącym zadaniom dydaktycznym jednostki, zamiast potrzebom wynikającym z programu kształcenia doktoranckiego. Doktoranci nie uczestniczyli w wystarczającym stopniu w pracach naukowo-badawczych prowadzonych w jednostkach naukowych.

Eksperti PKA podkreślali w swoich raportach wzrost jakości opieki naukowej nad doktorantami. Kadra naukowa zaangażowana do opieki nad doktorantami zazwyczaj dysponowała odpowiednimi kwalifikacjami naukowymi i kompetencjami dydaktycznymi (osoby z tytułem profesora lub stopniem doktora habilitowanego posiadające uznany dorobek naukowy). Zwracali jednak uwagę na przypadki zbyt wysokich, w porównaniu z zasobami kadrowymi, limitów przyjęć na studia doktoranckie, co skutkowało zbyt małą liczbą obronionych doktoratów. Zjawisko to występowało głównie w przypadku studiów doktoranckich realizowanych wspólnie przez wydział uczelni nieposiadający uprawnień do ich prowadzenia z uprawnioną jednostką naukową (instytut naukowy PAN, instytut badawczy). Studia doktoranckie najczęściej nie były objęte procedurami wewnętrznego systemu zapewnienia jakości w stopniu porównywalnym do studiów I (licencjackich) i II (magisterskich) stopnia.

3. W badaniu kwestionariuszowym przeprowadzonym przez Najwyższą Izbę Kontroli rektorzy uczelni oraz dyrektorzy instytutów naukowych PAN zaproponowali szereg działań służących poprawie skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich. Wśród nich znalazły się propozycje zwiększenia stabilności i wysokości finansowania doktorantów, zmiany modelu studiów na wzór państw Europy Zachodniej, a także przyznawania stypendiów w powiązaniu z efektami studiów. [szerzej na ten temat str. 24–25]

Wśród działań podjętych w celu zwiększenia efektywności uzyskiwania stopnia naukowego doktora przez uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego wymienił projekty badawcze i stypendialne skierowane do doktorantów i młodych naukowców, które są organizowane przez NCN, NCBiR oraz samego Ministra. W odpowiedzi na pytanie dotyczące liczby absolwentów studiów doktoranckich, którym nadano stopień naukowy doktora w latach 2012–2014 Minister przyznał, że nie jest prowadzona statystyka publiczna informująca o tym, ilu absolwentów studiów doktoranckich uzyskało stopień naukowy doktora.

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi, Najwyższa Izba Kontroli wnosi do Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego o podjęcie:

- 1) działań w celu zwiększenia skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich;**
- 2) działań legislacyjnych umożliwiających dokonywanie przez Polską Komisję Akredytacyjną odrębnej oceny jakości kształcenia na studiach III stopnia (studiach doktoranckich) w podstawowych jednostkach szkół wyższych, instytutach naukowych PAN, instytutach badawczych oraz innych jednostkach naukowych prowadzących kształcenie na tego typu studiach.**

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa Polska Komisja Akredytacyjna może oceniać kwestie kształcenia na studiach doktoranckich prowadzonych jedynie przez jednostki organizacyjne szkół wyższych i tylko w ramach oceny instytucjonalnej.

3.1 Warunki kształcenia doktorantów

W skontrolowanych instytutach naukowych PAN i uczelniach warunki kształcenia na studiach doktoranckich były prawidłowe pod względem naukowo-dydaktycznym²⁰. Doktorantom zapewniono opiekę naukową, a w przypadku studiów doktoranckich prowadzonych przez uczelnie – również możliwość realizacji praktyk w formie prowadzenia zajęć ze studentami. W czterech (z pięciu) kontrolowanych jednostek wszyscy opiekunowie naukowi doktorantów posiadali wymagane kwalifikacje – co najmniej stopień naukowy doktora habilitowanego. Wymogu tego nie spełniało trzech opiekunów w jednej jednostce. W jednym instytucie naukowym stwierdzono nieprawidłowości obejmujące niedostosowanie regulaminu studiów doktoranckich do wymogów przepisów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym.

W kontrolowanych jednostkach na stacjonarnych studiach doktoranckich kształciło się 747 doktorantów w roku akademickim 2012/2013 oraz 797 doktorantów w roku akademickim 2013/2014. Najwięcej doktorantów kształciło się na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego – odpowiednio 326 i 339 doktorantów w każdym z kontrolowanych lat akademickich. Najmniej doktorantów odbywało studia trzeciego stopnia na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu – odpowiednio 49 i 48 w poszczególnych latach kontrolowanego okresu.

W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN publikowane dokumenty w tym: program studiów, regulamin studiów oraz zasady rekrutacji na rok akademicki 2012/2013 nie spełniały zasad wskazanych w ustawie o języku polskim.

Tylko w jednej z pięciu kontrolowanych jednostek Regulamin Studiów Doktoranckich nie spełniał wymogów art. 196 ust. 6 PSW oraz § 4 ust. 1 i 3 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych²¹.

- *W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN nie uchwalono regulaminu studiów doktoranckich na pięć miesięcy przed rozpoczęciem zajęć oraz nie uwzględniono w nim właściwego terminu ogłoszenia warunków i trybu rekrutacji. Nie przypisano także punktów ECTS do zajęć prowadzonych w instytucie dla doktorantów.*

W czterech na pięć kontrolowanych jednostek funkcje kierowników studiów doktoranckich pełniły osoby posiadające co najmniej stopień naukowy doktora habilitowanego, zgodnie z § 5 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 października 2011 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich²².

- *W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN od 1 lipca 2012 r. do czasu zakończenia kontroli obowiązki dyrektora Szkoły Nauk Społecznych²³ pełniła osoba nieposiadająca stopnia naukowego doktora habilitowanego.*

²⁰ Realizacja programu studiów doktoranckich, zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych (Dz.U. z 2015 r., poz. 172), powinna przygotować do pracy o charakterze badawczym lub badawczo – rozwojowym, a w szczególności prowadzić do uzyskania wiedzy na zaawansowanym poziomie o charakterze podstawowym dla dziedziny związanej z obszarem prowadzonych badań naukowych obejmującej najnowsze osiągnięcia nauki oraz o charakterze szczegółowym odpowiadające obszarowi prowadzonych badań naukowych, umiejętności związanej z metodyką i metodologią prowadzenia badań naukowych oraz kompetencji społecznych odnoszących się do działalności naukowo – badawczej i społecznej roli uczonego.

²¹ Dz.U. z 2015 r., poz. 172.

²² Dz.U. Nr 225, poz. 1351. Rozporządzenie uchylono z dniem 18 grudnia 2013 r.

²³ Szkoła Nauk Społecznych IFIS PAN jest jednostką organizacyjną instytutu prowadzącą studia podyplomowe i studia doktoranckie jednocześnie.

W czterech kontrolowanych jednostkach zapewniono wszystkim doktorantom opiekę naukową osób spełniających warunki wynikające z § 12 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra z dnia 5 października 2011 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich oraz §7 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 grudnia 2013 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich²⁴.

- *W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN trzy osoby pełniące funkcje opiekunów naukowych dla doktorantów nie posiadały stopnia naukowego doktora habilitowanego, co było niezgodne z przepisami ww. rozporządzeń.*

W dwóch kontrolowanych jednostkach (Instytucie Filozofii i Socjologii PAN oraz Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu) programy studiów zawierały zajęcia dotyczące pozyskiwania środków finansowych na badania ze źródeł zewnętrznych.

Doktoranci wszystkich kontrolowanych jednostek mieli możliwość oceny zajęć prowadzonych dla nich w toku studiów trzeciego stopnia. Ocena tych zajęć dokonywana była najczęściej w formie ankiet.

- *Doktoranci w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN oceniali zajęcia, w których uczestniczyli poprzez ankiety, wypełniane na zakończenie cyklu kształcenia. Opracowane ankiety były analizowane przez władze instytutu.*
- *Doktoranci na Wydziale Polonistyki UW od roku akademickiego 2014/2015 mają możliwość oceny wszystkich zajęć, w których uczestniczą za pomocą ankiet zintegrowanych z uniwersyteckim systemem obsługi studiów.*

Obowiązek odbywania praktyk w formie prowadzenia zajęć dydaktycznych został nałożony na uczestników studiów doktoranckich prowadzonych w uczelniach (art. 197 ust. 3 PSW), czyli w trzech z pięciu kontrolowanych jednostek. W kontrolowanych uczelniach wszyscy doktoranci odbywali praktyki w formie prowadzenia zajęć dydaktycznych bądź uczestniczenia w prowadzeniu zajęć ze studentami w wymiarze zgodnym z treścią art. 197 ust. 3 PSW (maksymalny wymiar zajęć prowadzonych przez doktorantów nie może przekraczać 90 godzin rocznie). Doprecyzowanie liczby godzin zajęć prowadzonych przez doktorantów oraz formy ich udziału w procesie dydaktycznym należy do jednostek organizacyjnych prowadzących studia doktoranckie (np. poszczególnych wydziałów).

- *Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu zróżnicowaniu podlegała liczba godzin zajęć prowadzonych przez doktorantów pobierających i niepobierających stypendia. W roku akademickim 2012/2013 stypendiowani doktoranci byli zobowiązani do przeprowadzenia 45 godzin dydaktycznych zajęć w roku, natomiast pozostali doktoranci – do 30 godzin rocznie.*
- *Na Wydziale Polonistyki UW wymiar godzin zajęć ze studentami prowadzonych przez doktorantów wynosił 10 godzin dla doktorantów bez stypendium i 90 godzin dla doktorantów pobierających stypendium doktoranckie.*
- *W uczelni niepublicznej – Dolnośląskiej Szkole Wyższej – doktoranci realizowali niniejszy obowiązek od pierwszego do trzeciego roku studiów. Wymiar zajęć prowadzonych ze studentami przez doktorantów pierwszego roku wynosił od 12 do 15 godzin dla doktorantów rozpoczynających studia w latach 2010–2011 oraz 21 godzin dla rozpoczynających studia od 2012 r. Prowadzenie zajęć przez doktorantów pierwszego roku studiów podzielone było na obserwowanie zajęć pod okiem tzw. tutorów oraz dyskusję na temat ich przebiegu. Doktoranci drugiego i trzeciego roku studiów realizowali do 12 do 30 godzin zajęć (w przypadku rozpoczęcia studiów przed 2012 r.) oraz w wymiarze od 15 do 30 godzin, gdy rozpoczęli studia w 2012 r. i później. Prowadzenie zajęć przez doktorantów drugiego i trzeciego roku studiów Dolnośląskiej Szkoły Wyższej nosiło nazwę treningu kompetencji dydaktycznych.*

Doktoranci studiujący na czterech wydziałach w trzech kontrolowanych uczelniach w latach akademickich 2012/13 – 2013/14 przeprowadzili łącznie 41.111,5 godzin zajęć w ramach praktyk oraz dodatkowo 6.683 godziny zajęć odpłatnie na podstawie zawartych umów cywilnoprawnych.

²⁴ Dz.U. z 2013 r., poz. 1581. Rozporządzenie uchylono z dniem 31 października 2014 r.

Doktoranci trzech kontrolowanych wydziałów uczelni oraz jednego instytutu naukowego PAN przygotowywali prace doktorskie w zakresie dziedzin nauki tożsamy z prowadzonymi na nich studiami doktoranckimi.

- W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN w latach akademickich 2012/2013 oraz 2013/2014 przyjmowano doktorantów, przygotowujących rozprawy doktorskie z innych dziedzin niż filozofia i socjologia, którzy bronili swoje prace w innych jednostkach naukowych.

3.2 Finansowanie studiów doktoranckich

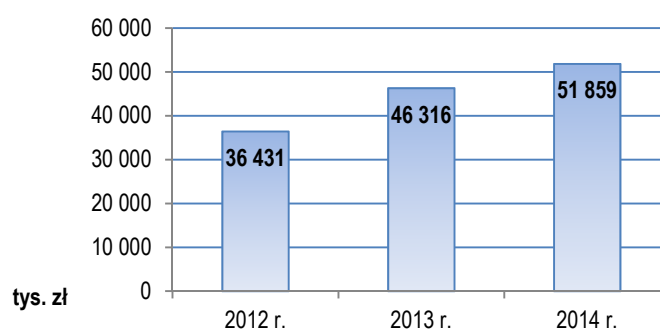
Finansowanie stacjonarnych studiów doktoranckich opiera się głównie na dotacjach uzależnionych od liczby uczestników studiów. Doktoranci mogą pobierać stypendia ze środków publicznych oraz pozyskiwać środki na badania z NCN i NCBiR. Stawki poszczególnych stypendiów przyznawanych i wypłacanych przez wydziały uczelni i instytuty naukowe PAN były zróżnicowane pomiędzy jednostkami naukowymi. Kontrolowane uczelnie publiczne i niepubliczne oraz instytuty naukowe PAN prawidłowo wykorzystywały środki finansowe na rozwój i kształcenie doktorantów. W kontrolowanych uczelniach nie prowadzono odrębnej ewidencji kosztów związanych ze stacjonarnymi studiami doktoranckimi, co utrudniało oszacowanie faktycznych kosztów tych studiów.

Źródła finansowania studiów doktoranckich w uczelniach i instytutach naukowych PAN

W kontrolowanym okresie stacjonarne studia doktoranckie w uczelniach publicznych finansowane były głównie z dotacji dydaktycznej. Pochodziły z niej środki na stypendia doktoranckie oraz na wynagrodzenia pracowników zarówno naukowo dydaktycznych jak i administracyjnych. Przy jej naliczaniu brano pod uwagę m.in. tzw. składnik studencko-doktorancki, przez co nie można określić jaka jej część była przeznaczona na kształcenie na studiach doktoranckich. Stypendia socjalne oraz stypendia dla osób niepełnosprawnych były wypłacane ze środków dotacji na pomoc materialną dla studentów i doktorantów. Wysokość dotacji na pomoc materialną dla studentów i doktorantów, wykorzystana na pomoc materialną dla doktorantów w latach 2012–2014 wyniosła odpowiednio: 36.431,3 tys. zł, 46.316 tys. zł oraz 51.859,1 tys. zł (Wykres 2).

Wykres nr 2

Wysokość dotacji na pomoc materialną dla doktorantów

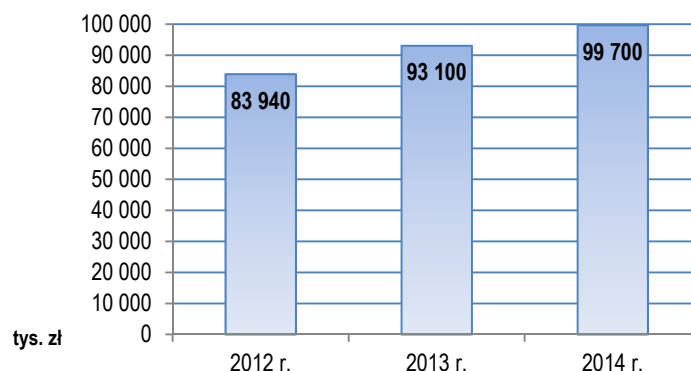

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Uczelnie publiczne mogą także w ramach dotacji projakościowej przeznaczać środki finansowe na zwiększenie wysokości stypendiów dla 30% najlepszych doktorantów. Środki na ten cel w latach 2012–2014 wyniosły: 83.940 tys. zł, 93.100 tys. zł oraz 99.700 tys. zł (Wykres 3).

Wykres nr 3

Część dotacji projakościowej przeznaczona na finansowanie zwiększenia wysokości stypendiów dla 30% najlepszych doktorantów

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Wysokość wszystkich dotacji udzielanych z budżetu państwa, z części 38 – *Szkolnictwo wyższe*, była uzależniona od liczby studentów i doktorantów. Uczelnie mogły otrzymywać również dotację finansowaną z części 28 – *Nauka*, na prowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych służących rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich. Kwoty tej dotacji były rozdzielane w drodze konkursów na badania. W konkursach tych mogli uczestniczyć zarówno doktoranci jak i młodzi naukowcy, dlatego nie można wyodrębnić kwot przeznaczonych tylko dla doktorantów. Ponadto doktoranci uczestniczyli w projektach badawczych i stypendialnych organizowanych przez NCN oraz NCBiR, w tym w szczególności w tych dedykowanych dla doktorantów i młodych naukowców.

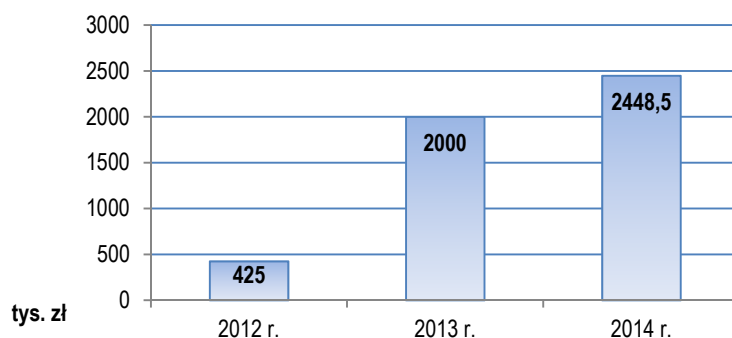
Natomiast uczelnie niepubliczne otrzymywały na prowadzenie stacjonarnych studiów doktoranckich dotację, o której mowa w art. 94b ust. 1 pkt 4 PSW (tzw. dotacja projakościowa). Kwota niniejszej dotacji przekazana sześciu uczelniom niepublicznym, które prowadziły stacjonarne studia doktoranckie w latach 2012–2014 wynosiła odpowiednio: 425 tys. zł, 2.000 zł oraz 2.448,5 tys. zł (Wykres 4). W przepisie art. 195 ust. 8a, który obowiązuje od 1 października 2014 r.²⁵ określono, że stacjonarne studia doktoranckie w uczelni niepublicznej są bezpłatne, jeżeli uczelnia otrzymuje dotację, o której mowa w art. 94b ust. 1 pkt 4 PSW. W kontrolowanych latach zapis ten nie obowiązywał i mimo pobierania ww. dotacji (tzw. dotacji projakościowej) przez uczelnie niepubliczne mogły one pobierać opłaty. Kontrolowana uczelnia niepubliczna pobierała od uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich opłaty.

- *Opłaty za studia doktoranckie w Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu w latach akademickich 2012/2013 oraz 2013/2014 wynosiły 5.000 zł za rok akademicki. Doktoranci dokonujący opłaty w jednej albo w dwóch ratach korzystali z bonifikat wynoszących odpowiednio 5% lub 2,5%.*

²⁵ Dodanym ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1198 ze zm.).

Wykres nr 4

Dotacja projałościowa przeznaczona na finansowanie zadań związanych z kształceniem uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich prowadzonych w uczelniach niepublicznych

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Instytuty naukowe PAN finansowały stacjonarne studia doktoranckie w głównej mierze z dotacji podmiotowej, którą otrzymywały na działalność statutową. Dodatkowo w latach 2013–2014 (odpowiednio) 12 i 11 instytutów naukowych PAN otrzymało dotację celową na kształcenie na studiach doktoranckich. Instytuty naukowe PAN mogły także otrzymywać dotację na bezwrotną pomoc materialną dla studentów i doktorantów, przeznaczoną w tym wypadku na stypendia socjalne i stypendia dla osób niepełnosprawnych kształcących się na studiach doktoranckich. Jednostki te otrzymywały także dotację na prowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych służących rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich. Doktoranci odbywający studia w instytutach aplikowali o środki finansowe z projektów badawczych organizowanych i ogłaszanych przez NCN i NCBiR.

Stypendia

Doktoranci kontrolowanych uczelni publicznych i instytutów naukowych PAN mogli pobierać 11 różnych stypendiów, w tym dwa przeznaczone dla cudzoziemców oraz zapomogi na podstawie przepisów PSW, ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki²⁶, oraz ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki²⁷. Wśród rodzajów stypendiów, o jakie mogą się ubiegać doktoranci były stypendia: doktoranckie (art. 200 ust. 1 PSW), dla najlepszych doktorantów (art. 199 ust. 1 pkt 3 PSW), socjalne (art. 199 ust. 1 pkt 1 PSW), specjalne dla osób niepełnosprawnych (art. 199 ust. 1 pkt 4 PSW), za wybitne osiągnięcia dla doktorantów (art. 199 ust. 1 pkt 5 PSW), dla wybitnych młodych naukowców (art. 5 pkt 11 ustawy o zasadach finansowania nauki, w brzmieniu obowiązującym do 24 maja 2015 r.), dla uczestników studiów doktoranckich uczestniczących w realizacji badań naukowych lub prac rozwojowych (art. 19 ust. 2 ustawy o zasadach finansowania nauki) oraz dla cudzoziemców (art. 43 ust. 4 pkt 1 PSW).

Stypendia doktoranckie ze środków publicznych były wypłacane doktorantom w czterech z pięciu kontrolowanych jednostek (łącznie na pięciu badanych wydziałach). W Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu doktoranci nie otrzymywali stypendium doktoranckiego. W kontrolowanych jednostkach zróżnicowane były stawki stypendium doktoranckiego oraz odsetek doktorantów, którzy je pobierali (Wykres 5). Kwoty wypłacanych stypendiów na ogół różniły się pomiędzy latami

²⁶ Dz.U. z 2014 r., poz. 1620 ze zm.

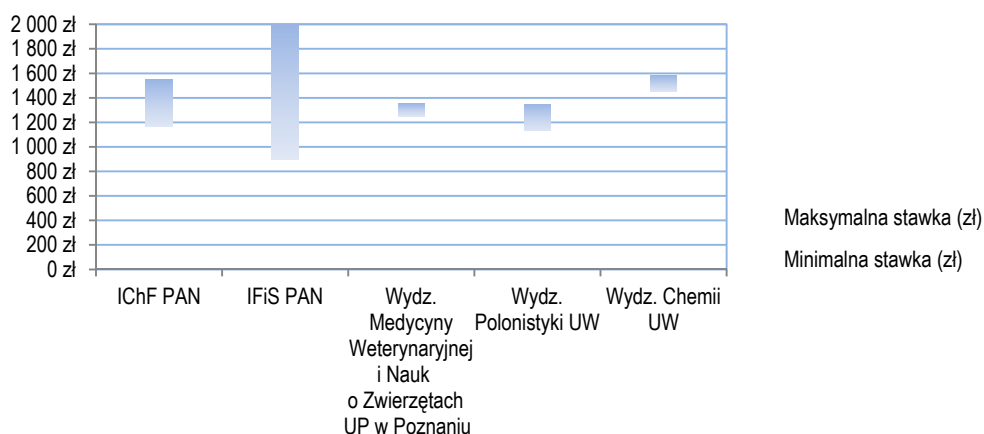
²⁷ Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 ze zm.

studiów, na których kształcili się doktoranci. Największy odsetek doktorantów objętych stypendiami wystąpił na Wydziale Chemii UW. W roku akademickim 2012/2013 stypendia otrzymywało 68,3% wszystkich doktorantów, a w następnym roku akademickim 65,4%. Najmniejszy odsetek osób pobierających stypendia doktoranckie ze środków publicznych odnotowano na Wydziale Polonistyki UW, gdzie w pierwszym z kontrolowanych lat stypendia otrzymywało 26,6% doktorantów a w drugim 21,1%. Łączna kwota stypendiów doktoranckich wypłacona doktorantom wyniosła w kontrolowanym okresie 8.608,4 tys. zł, w tym 4.737,2 tys. zł w roku akademickim 2012/2013 i 4.235,2 tys. zł w roku akademickim 2013/2014.

- W Instytucie Chemii Fizycznej PAN miesięczna stawka minimalna stypendium wynosiła 1.170 zł, a maksymalna 1.550 zł.
- Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu miesięczna minimalna stawka stypendium wyniosła 1.250 zł a maksymalna 1.350 zł.
- Na Wydziale Chemii UW miesięczna minimalna kwota stypendium wynosiła 1.450 zł, a maksymalna 1.580 zł.

Wykres nr 5

Minimalne i maksymalne stawki stypendium doktoranckiego wypłacane ze środków publicznych

Źródło: Opracowanie własne NIK.

We wszystkich kontrolowanych uczelniach wysokość stypendiów doktoranckich została zwiększona ze środków dotacji projakościowej²⁸. Łącznie wypłacono 4.154,6 tys. zł z tytułu zwiększenia stypendium z dotacji projakościowej, w tym 2.006 tys. zł w pierwszym z badanych lat akademickich oraz 2.148,6 tys. zł w drugim.

- Na Wydziałach Polonistyki i Chemii UW zwiększenie stypendium z dotacji projakościowej wynosiło 1.000 zł.
- W Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu kwota zwiększenia stypendium z dotacji projakościowej wynosiła 830 zł.
- Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu kwota tego stypendium wynosiła 830 zł.

Stypendia dla najlepszych doktorantów były wypłacane we wszystkich kontrolowanych jednostkach. Jednostkowe wysokości stypendiów dla najlepszych doktorantów w kontrolowanych jednostkach wahały się od 111 zł do 1.000 zł. Łącznie w badanym okresie z tytułu stypendiów dla najlepszych doktorantów wypłacono kwotę 667,1 tys. zł w tym w roku akademickim 2012/2013, 300,8 tys. zł, a w roku akademickim 2013/2014 kwotę 366,3 tys. zł.

- W Instytucie Chemii Fizycznej PAN najmniejsza miesięczna stawka stypendium dla najlepszych doktorantów wynosiła 500 zł, a największa 1.000 zł.

²⁸ Instytuty naukowe PAN nie otrzymują dotacji projakościowej.

- Na Wydziałach Polonistyki i Chemii UW stawka stypendium dla najlepszych doktorantów wynosiła od 180 zł do 250 zł.
- Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu stypendium dla najlepszych doktorantów wynosiło od 300 zł do 700 zł.

We wszystkich kontrolowanych jednostkach wypłacane były stypendia socjalne. Rozpiętość wypłacanych kwot jednostkowych stypendiów socjalnych wynosiła od 210 zł do 800 zł. W badanym okresie we wszystkich kontrolowanych jednostkach na stypendia socjalne przeznaczono kwotę 263,3 tys. zł, w tym w roku akademickim 2012/2013 kwotę 112,3 tys. zł a w roku akademickim 2013/2014 – 151 tys. zł.

- W Instytucie Chemii Fizycznej PAN stypendium socjalne wynosiło 600 zł miesięcznie, ale dodatkowo była także możliwość uzyskania dodatku mieszkaniowego w wysokości 200 zł.
- W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN miesięczna stawka stypendium socjalnego wynosiła od 210 zł do 700 zł.
- Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu stypendium socjalne wynosiło od 600 zł do 800 zł miesięcznie.

Stypendia specjalne dla osób niepełnosprawnych były wypłacane we wszystkich kontrolowanych jednostkach. Najniższa kwota wypłaconego stypendium wynosiła 250 zł a najwyższa 750 zł. W tym względzie również występowały różnice pomiędzy kontrolowanymi jednostkami. Łącznie w badanym okresie we wszystkich kontrolowanych jednostkach na stypendia specjalne dla osób niepełnosprawnych przeznaczono kwotę 136 tys. zł, w tym w roku akademickim 2012/2013 kwotę 47,4 tys. zł a w roku akademickim 2013/2014 88,6 tys. zł.

- W Dolnośląskiej Szkole Wyższej najniższa kwota stypendium dla osób niepełnosprawnych wynosiła 280 zł a najwyższa 630 zł miesięcznie.
- Na Wydziałach Polonistyki i Chemii UW między dolną i górną stawką miesięczną stypendium dla osób niepełnosprawnych była niewielka różnica, dolna wynosiła 260 zł, a górna 340 zł.
- W obydwu kontrolowanych instytutach PAN (Instytucie Chemii Fizycznej i Instytucie Filozofii i Socjologii) stypendium to wahało się od 250 zł do 750 zł.

Stypendia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wybitne osiągnięcia otrzymywali doktoranci z trzech kontrolowanych uczelni. Jest to jednorazowe stypendium, którego kwota wynosi 22.000 zł. Łącznie w badanym okresie doktoranci kontrolowanych jednostek otrzymali kwotę 264 tys. zł z tytułu ww. stypendiów, w tym 176 tys. zł w roku akademickim 2012/2013 oraz 88 tys. zł w roku akademickim 2013/2014.

- Na Wydziale Chemii UW w roku akademickim 2012/2013 stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wybitne osiągnięcia otrzymało siedmiu doktorantów, a w roku akademickim 2013/2014 jede.
- Na Wydziale Polonistyki UW jeden doktorant otrzymał stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wybitne osiągnięcia w roku akademickim 2012/2013 a w roku następnym dwóch.
- Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu stypendium Ministra za wybitne osiągnięcia otrzymał jeden doktorant w roku akademickim 2013/2014.

Stypendia RP dla cudzoziemców wypłacano tylko na jednym wydziale jednej kontrolowanej jednostki – Wydziale Polonistyki UW. Otrzymywało je siedmiu doktorantów w roku akademickim 2012/2013 oraz ośmiu w roku akademickim 2013/2014. Stawka niniejszego stypendium wynosiła 1.350 zł miesięcznie. Łącznie wypłacono na ten cel kwotę 173,4 tys. zł, w tym 82,9 tys. zł w pierwszym z badanych lat akademickich oraz 90,5 tys. zł w drugim.

Stypendia danej jednostki dla doktorantów cudzoziemców były przyznawane i wypłacane tylko na Wydziale Chemii UW. W każdym z obydwu kontrolowanych lat akademickich pobierała je jedna osoba. Z tego tytułu wypłacono 37,5 tys. zł w roku akademickim 2012/2013 oraz 42 tys. zł w roku następnym.

W żadnej z kontrolowanych jednostek doktoranci nie pobierali stypendiów Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców, stypendiów doktorskich ani stypendiów dla uczestników studiów doktoranckich uczestniczących w realizacji badań naukowych lub prac rozwojowych, finansowanych z części 28 – *Nauka* budżetu państwa.

Doktoranci kontrolowanych jednostek pobrali stypendia ze środków publicznych na łączną kwotę 14.346,4 tys. zł, w tym w roku akademickim 2012/2013 w wysokości 7.136,1 tys. zł, a w roku akademickim 2013/2014 – 7.210,3 tys. zł.

Doktoranci kontrolowanych jednostek otrzymywali także stypendia nie pochodzące ze środków publicznych.

- *W każdym z badanych lat akademickich siedmiu doktorantów Wydziału Chemii UW pobierało stypendia dla uczestników Międzynarodowych Projektów Doktoranckich „Towards Advanced Functional Materials and Novel Devices – Joint UW and WUT International PhD Programme”.*

Wynagrodzenia kierowników studiów doktoranckich i opiekunów naukowych

Kierownicy kontrolowanych studiów doktoranckich otrzymywali, za pełnienie tej funkcji, dodatki do wynagrodzenia. W uczelniach publicznych wynosiły one od 420 zł do 700 zł brutto miesięcznie. W jednym instytucie wynagrodzenie miesięczne kierownika studiów było powiązane z pełnieniem także innych obowiązków i wynosiło 11.902,60 zł, a w drugim kierownik studiów doktoranckich otrzymywał dodatek do wynagrodzenia za pełnienie tej funkcji, który w roku akademickim 2012/2013 wynosił 500 zł, a w roku akademickim 2013/2014 – 4.000 zł brutto miesięcznie.

Spośród trzech objętych kontrolą wydziałów w dwóch skontrolowanych uczelniach publicznych, opiekunowie naukowcy tylko w jednym przypadku byli wynagradzani.

- *Na Wydziale Polonistyki UW opiekunowie naukowcy doktorantów z tytułu pełnienia tej funkcji, mogli doliczyć dodatkowo 10 godzin do rocznego pensum dydaktycznego za opiekę nad jednym doktorantem, 20 godzin za opiekę nad dwoma doktorantami oraz 30 godzin za pracę z trzema i większą liczbą doktorantów.*

Zatrudnienie pracowników obsługi administracyjnej studiów doktoranckich w kontrolowanych uczelniach publicznych i instytutach naukowych PAN

We wszystkich kontrolowanych uczelniach publicznych i instytutach naukowych PAN prowadzenie studiów doktoranckich wiązało się z dodatkowym zatrudnieniem pracowników, zajmujących się ich obsługą administracyjną.

- *Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu obsługą administracyjną studiów doktoranckich zajmowała się osoba zatrudniona jako adiunkt na Wydziale, w oparciu o dodatkową umowę cywilnoprawną.*
- *Na Wydziale Chemii UW przy obsłudze studiów doktoranckich pracowały dwie osoby na pełen etat.*
- *W Instytucie Chemii Fizycznej PAN obsługa administracyjna studiów doktoranckich należała do dwóch osób, z których jedna pracowała na pełny etat a druga na pół etatu.*

Wybrane wyniki kontroli I/15/001 Finanse i gospodarowanie mieniem szkół wyższych

Stypendia przeznaczone dla doktorantów były także jednym z przedmiotów kontroli I/15/001 *Finanse i gospodarowanie mieniem szkół wyższych*, przeprowadzonej przez Delegaturę NIK w Lublinie w 2015 r. Kontroli poddano dwa rodzaje stypendiów: doktoranckie oraz zwiększenia stypendiów z dotacji projakościowej. Badanie na próbie wykazało, że stypendia w obu kontrolowanych uczelniach zostały przyznane zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniu Ministra z dnia 5 października 2011 r. oraz z dnia 12 grudnia 2013 r. w sprawie studiów doktoranckich oraz stypendiów doktoranckich.

- *Na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie kwota stypendium doktoranckiego wyniosła 1.300 zł w roku akademickim 2012/2013 oraz 1.400 zł w roku akademickim 2013/2014. Natomiast zwiększenie stypendiów z dotacji projakościowej wyniosło 800 zł w pierwszym z badanych lat akademickich oraz 1.000 zł w drugim.*

- Na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie stypendium doktoranckie wypłacano w kwocie 1.100 zł w roku akademickim 2012/2013 oraz 1.200 zł w roku następnym. Kwota zwiększenia stypendium z dotacji projakościowej wynosiła w latach 2012/2013–2013/2014, 800 zł.
- Na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie przyznano zwiększenia stypendiów doktoranckich z dotacji projakościowej w liczbie większej niż 30% najlepszych doktorantów na poszczególnych latach studiów, co było niezgodne z art. 200 ust. 1 PSW. Przekroczenia wyniosły od 0,77% do 2%.

3.3 Skuteczność kształcenia kadr naukowych

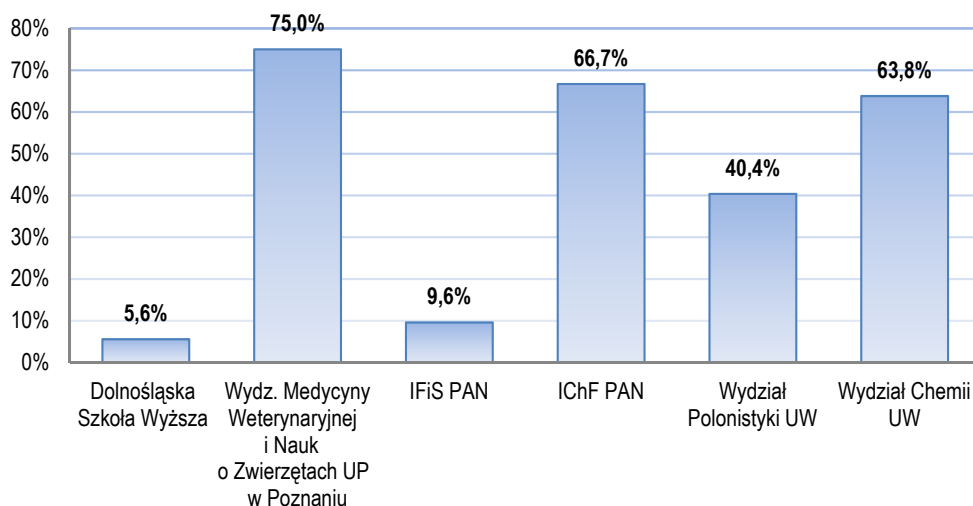
W latach 2013–2014 studia doktoranckie nie były w pełni skutecznym sposobem kształcenia kadr naukowych²⁹.

W celu określenia skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich posłużono się wskaźnikiem pokazującym jaki odsetek osób, które ukończyły studia w latach 2013–2014, obronił pracę doktorską do końca pierwszego kwartału 2015 r. i uzyskał stopień naukowy doktora. Skontrolowane jednostki nie uzyskały wystarczającej skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich. Spośród 261 osób, które zrealizowały program kształcenia w latach 2013–2014 w kontrolowanych jednostkach, średnio 41,4% obroniło prace doktorskie do końca pierwszego kwartału 2015 r. Większą skuteczność kształcenia odnotowują jednostki naukowe kształcące w naukach ścisłych niż humanistycznych i społecznych.

Najwyższą skuteczność kształcenia mierzona w ten sposób uzyskano na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, gdzie wskaźnik ten wyniósł 75%, a najniższą w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN, w którym uzyskano wartość 9,6%. W Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu osiągnięto wartość 5,6% przyjętego wskaźnika skuteczności, ale w uczelni tej pierwsi doktoranci ukończyli studia w 2014 r., co oznacza, że zmierzono tylko skuteczność po niecałym roku od zrealizowania przez nich programu studiów (Wykres 6).

Wykres nr 6

Skuteczność kształcenia na stacjonarnych studiach doktoranckich mierzona odsetkiem absolwentów z lat 2013–2014, którzy obronili prace doktorskie do końca I kwartału 2015 r.

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie wyników kontroli.

²⁹ Założono, że skuteczność kształcenia jest wysoka, jeżeli co najmniej 80% doktorantów, którzy w latach 2013–2014 zrealizowali program kształcenia obroniło pracę doktorską do końca I kwartału 2015 r., a niska, gdy 30% lub mniej doktorantów w tej w tych samych ramach czasowych obroniło pracę doktorską.

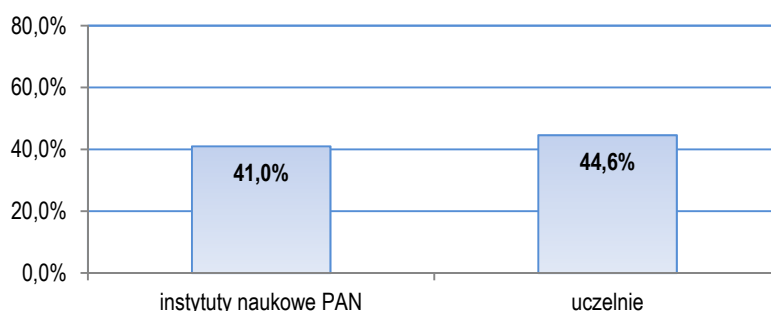
Instytut Filozofii i Socjologii PAN przedstawił dodatkowo dane z szerszej perspektywy czasowej. Wynika z nich, że największy odsetek doktorantów bronił prace doktorskie po pięciu latach od rozpoczęcia studiów doktoranckich.

- Spośród 577 absolwentów studiów doktoranckich prowadzonych w Instytucie Filozofii i Socjologii w latach 1992–2010, 278 osób, tj. 48% obroniło doktoraty w latach 1996–2015.

W dwóch kontrolowanych uczelniach – Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu – zbadano także skuteczność kształcenia dla wszystkich stacjonarnych studiów doktoranckich prowadzonych w uczelni. Wartość zastosowanego wskaźnika skuteczności wyniosła dla Uniwersytetu Warszawskiego – 40,4%, a dla Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu – 70,8%. Skuteczność kształcenia poprzez przyjęcie tego samego wskaźnika określono także w 82 spośród 92 objętych badaniem kwestionariuszowym jednostek, w tym w: 72 uczelniach, dwóch wydziałach medycznych uniwersytetów, Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego i siedmiu instytutach naukowych PAN objętych badaniem kwestionariuszowym. We wszystkich jednostkach objętych badaniem kwestionariuszowym spośród 7.681 osób, które ukończyły studia doktoranckie w latach 2013–2014 3.423 osoby tj. 44,6% uzyskały stopień naukowy doktora do końca I kwartału 2015 r. (Wykres 7). W badanych uczelniach średnio 44,6% absolwentów studiów doktoranckich uzyskało stopień naukowy doktora, a instytutach naukowych PAN – 41%.

Wykres nr 7

Skuteczność kształcenia na stacjonarnych studiach doktoranckich mierzona odsetkiem absolwentów z lat 2013–2014, którzy obronili prace doktorskie do końca I kwartału 2015 r. w jednostkach objętych badaniem kwestionariuszowym

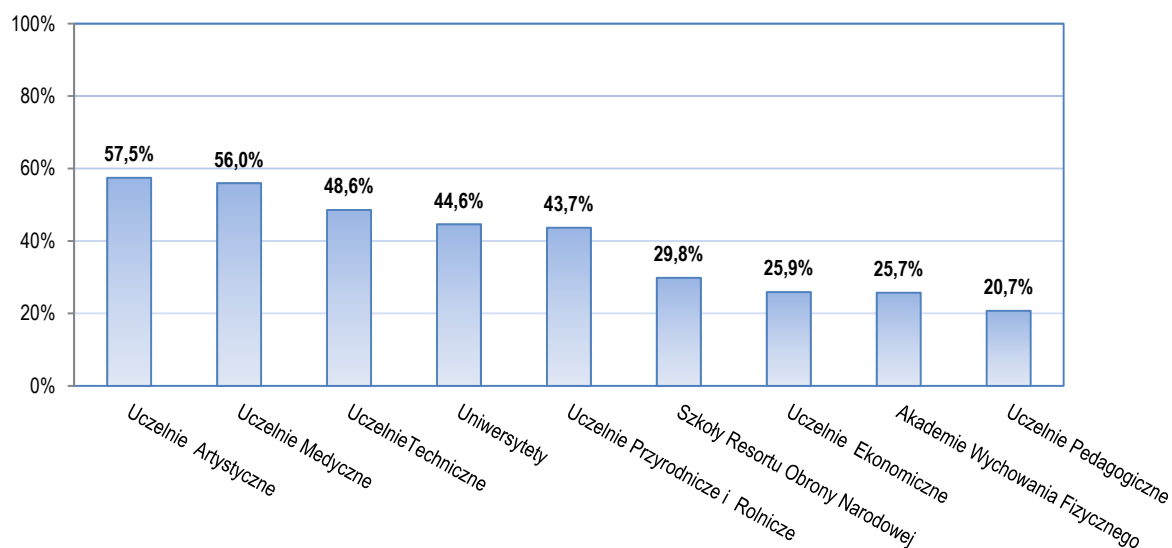

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych przekazanych przez uczelnie i instytuty naukowe PAN.

Dla pełniejszej prezentacji wartości wskaźnika skuteczności kształcenia badane uczelnie podzielono na grupy (Wykres 8). W przypadku uczelni niepublicznych oraz wyższych szkół morskich nie można zaprezentować zaproponowanego wskaźnika skuteczności kształcenia ze względu na brak absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich. Wśród dziewięciu grup uczelni najwyższą skuteczność kształcenia doktorantów osiągnęły uczelnie artystyczne (57,45% osób, które ukończyły w nich stacjonarne studia doktoranckie w latach 2013–2014 uzyskało stopień naukowy doktora do końca I kwartału 2015 r). Wpływ na powyższy wskaźnik miał fakt, że w uczelniach artystycznych kształci się mała populacja doktorantów, a kształcenie ma charakter indywidualny. W uczelniach medycznych wartość tego samego wskaźnika wyniosła 56%, a w uczelniach technicznych – 48,6%. W uniwersytetach skuteczność kształcenia osiągnęła wartość 44,6%. W szkołach wyższych resortu obrony narodowej wskaźnik skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich wyniósł 29,8%. Uczelnie ekonomiczne uzyskały wartość prezentowanego wskaźnika równą 25,9%. Najniższą skuteczność wśród grup uczelni odnotowano w akademiach wychowania fizycznego i uczelniach pedagogicznych – odpowiednio 25,7% oraz 20,7%.

Wykres nr 8

Odsetek absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich z lat 2013–2014, którzy obronili prace doktorskie do końca I kwartału 2015 r. Podział według grup uczelni publicznych

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych przekazanych przez szkoły wyższe.

Wśród dziesięciu uczelni o najwyższym wskaźniku skuteczności kształcenia doktorantów, spośród uczelni publicznych, które wypełniły kwestionariusz znalazły się cztery jednostki z kategorii uczelni medycznych (uczelnie medyczne i wydziały medyczne uniwersytetów), trzy uczelnie artystyczne, dwie uczelnie techniczne oraz uczelnie przyrodnicze. Analizując te dane należy zwrócić uwagę na kolumnę poprzedzającą wskaźnik skuteczności, w której znajdują się liczebności doktorantów, którzy ukończyli studia w latach 2013–2014, stanowiące podstawę do wyliczenia wskaźnika skuteczności. Dla przykładu dwie uczelnie artystyczne uzyskały bardzo wysoką skuteczność kształcenia mierzoną w ten sposób, ale w odniesieniu do kilku doktorantów, którzy zrealizowali w nich program studiów doktoranckich. Dla pełniejszego obrazu skuteczności kształcenia tabele nr 2 i 3 prezentują dane dotyczące skuteczności kształcenia w podziale na grupy uczelni, w zależności od liczby doktorantów, którzy ukończyli w nich studia doktoranckie.

Tabela nr 1

Dziesięć szkół wyższych o najwyższej skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich spośród 75, które miały absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich w latach 2013–2014

L.p	Nazwa uczelni	Liczba doktorantów, którzy ukończyli studia w latach 2013–2014	Odsetek absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich z lat 2013–2014, którzy obronili prace doktorskie do końca I kwartału 2015 r
1.	Akademia Muzyczna im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy	2	100%
2.	Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku	6	100%
3.	Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie	60	95%
4.	Uniwersytet Medyczny w Białymstoku	32	81,2%
5.	Politechnika Wrocławska	337	77,5%
6.	Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika	37	75,7%
7.	Politechnika Łódzka	148	70,3%
8.	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	104	68,3%
9.	Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego	60	65%
10.	Akademia Muzyczna w Krakowie	17	64,7%

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych przekazanych przez uczelnie.

W grupie uczelni, w których liczba doktorantów będącą przedmiotem wyliczenia wskaźnika skuteczności była większa niż 150, znalazło się pięć uniwersytetów i pięć uczelni technicznych.

Tabela nr 2

Dziesięć uczelni o najwyższej skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich, w których w latach 2013–2014 studia doktoranckie ukończyło, co najmniej 150 doktorantów

L.p	Nazwa uczelni	Liczba doktorantów, którzy ukończyli studia w latach 2013–2014	Odsetek absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich z lat 2013–2014, którzy obronili prace doktorskie do końca I kwartału 2015 r
1.	Politechnika Wrocławska	337	77,5%
2.	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	535	61,9%
3.	Politechnika Warszawska	214	56,1%
4.	Uniwersytet Wrocławski	406	53,9%
5.	Akademia Górniczo-Hutnicza im. St. Staszica w Krakowie	314	49,7%
6.	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	222	48,2%
7.	Politechnika Śląska w Gliwicach	245	46,5%
8.	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	437	46,5%
9.	Uniwersytet Łódzki	312	46,2%
10.	Politechnika Gdańska	166	42,2%

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych przekazanych przez uczelnie.

W grupie uczelni, w których liczba doktorantów będąca przedmiotem wyliczenia wskaźnika skuteczności mieściła się w przedziale 51–150 znalazło się sześć uczelni medycznych lub wydziałów medycznych uniwersytetów i jeden uniwersytet, jedna politechnika, jedna uczelnia ekonomiczna i jeden uniwersytet przyrodniczy.

Tabela nr 3

Dziesięć uczelni o najwyższej skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich, w których w latach 2013–2014 studia doktoranckie ukończyło, od 51 do 150 doktorantów

L.p	Nazwa uczelni	Liczba doktorantów, którzy ukończyli studia w latach 2013–2014	Odsetek absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich z lat 2013–2014, którzy obronili prace doktorskie do końca I kwartału 2015 r
1.	Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie	60	95%
2.	Politechnika Łódzka	148	70%
3.	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	104	68,3%
4.	Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego	60	65%
5.	Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu	61	63,9%
6.	Gdański Uniwersytet Medyczny	57	63,2%
7.	Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu	72	62,5%
8.	Uniwersytet Gdański	127	62,2%
9.	Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach	105	58,1%
10.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	66	56,1%

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych przekazanych przez uczelnie.

Publikacje doktorantów kontrolowanych uczelni i instytutów naukowych PAN

Doktoranci trzech kontrolowanych uczelni i dwóch instytutów naukowych PAN pisali artykuły naukowe, rozdziały w pracach zbiorowych pod redakcją naukową oraz pozycje monograficzne. W 2012 r. doktoranci kontrolowanych wydziałów uczelni oraz instytutów naukowych PAN opublikowali od czterech do 168 publikacji, w 2013 r. od pięciu do 177 pozycji, a w 2014 r. od 13 do 153 prac. Największy odsetek publikacji w czasopiśmie z wykazu A publikowanego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego tj. wyróżnionych przez Journal Citation Reports, osiągnęli doktoranci Instytutu Chemii Fizycznej PAN, Wydziału Chemii UW oraz Wydziału Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Doktoranci Wydziału Polonistyki UW oraz Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu w ogóle nie mieli publikacji w czasopiśmie umieszczonych w wykazie A.

- Na Wydziale Chemii UW udział publikacji zamieszczonych w czasopiśmie z wykazu A Ministra wynosił w latach 2012–2014 od 94,8% do 99,4%.
- W Instytucie Chemii Fizycznej PAN publikacje zamieszczone w czasopiśmie z wykazu A Ministra stanowiły w latach 2012–2014 od 95,5% do 97,9%.
- Na Wydziale Polonistyki UW doktoranci, oprócz artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych pod redakcją naukową, opublikowali w latach 2012–2014 12 prac monograficznych, w tym cztery w 2012 r., trzy w 2013 r. oraz pięć w 2014 r.

Udział doktorantów w projektach badawczych dedykowanych doktorantom i młodym naukowcom finansowanych ze środków NCN i NCBiR i Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

W latach 2012–2014 doktoranci czterech spośród pięciu kontrolowanych jednostek uczestniczyli w projektach badawczych organizowanych przez NCN, NCBiR oraz Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W największej liczbie projektów uczestniczyli doktoranci Wydziału Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

- W Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu doktoranci nie uczestniczyli w żadnych projektach finansowanych przez NCN, NCBiR oraz Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN doktoranci byli zaangażowani w cztery projekty organizowane przez NCN i jeden przez Ministra.
- Na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu doktoranci byli beneficjentami czterech projektów organizowanych przez NCN, jednego projektu finansowanego przez NCBiR oraz jednego finansowanego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- Doktoranci Wydziału Polonistyki UW byli kierownikami trzech projektów organizowanych przez NCN.
- Doktoranci Instytutu Chemii Fizycznej PAN byli kierownikami w jednym projekcie zorganizowanym przez NCN, i dwóch projektach ogłoszonych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Zatrudnianie absolwentów stacjonarnych studiów doktoranckich w kontrolowanych jednostkach

W czterech na pięć kontrolowanych jednostek w badanym okresie zatrudniano absolwentów własnych studiów doktoranckich na stanowiskach naukowo – dydaktycznych. Łącznie w latach 2012–2014 poszczególne kontrolowane jednostki zatrudniły od czterech do 22 absolwentów prowadzonych przez siebie studiów doktoranckich.

- W Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu nie zatrudniano absolwentów prowadzonych przez tę jednostkę studiów doktoranckich. Pierwsi absolwenci studiów doktoranckich prowadzonych przez tę uczelnię pojawili się dopiero w 2014 r.
- Na Wydziale Polonistyki UW w latach akademickich 2012/2013–2013/2014 zatrudniono 23 osoby ze stopniem naukowym doktora, z czego 22 ukończyło studia doktoranckie na tym Wydziale i obroniło tam prace doktorskie.
- W Instytucie Chemii Fizycznej PAN w latach 2012–2014 na 24 konkursy ogłoszone dla adiunktów zostało przyjętych siedem osób, które ukończyły tu studia doktoranckie i obroniły prace doktorskie.

Opinie rektorów uczelni i dyrektorów instytutów naukowych PAN dotyczące skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich

W badaniu kwestionariuszowym, poproszono również rektorów uczelni oraz dyrektorów instytutów o opinię dotyczącą tego, jakie działania powinny zostać podjęte w celu zwiększenia skuteczności uzyskiwania stopnia naukowego doktora przez uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich? Wśród uzyskanych odpowiedzi przeważał pogląd o potrzebie bardziej stabilnego i wyższego finansowania doktorantów tak, aby nie musieli oni podejmować pracy zarobkowej:

- Zasadnym wydaje się wprowadzenie odpowiednich stypendiów, aby doktoranci nie musieli pracować, jak też stworzenie zachęt dla przedsiębiorców stwarzających możliwości badań.
- Z naszego punktu widzenia najważniejsze byłoby zwiększenie środków na stypendia tak, by doktoranci mogli skupić się na pracy naukowej i nie musieli jej łączyć z pracą zawodową, nierzadko na pełnym etacie, co niekiedy przekreśla ambicje naukowe.
- Należy zagwarantować stypendia na takim poziomie, aby nie zmuszały do podejmowania dodatkowej pracy, jednocześnie ściśle wiążąc ich przyznawanie na kolejne lata z postępami w realizacji pracy doktorskiej.

W części zaprezentowanych stanowisk na temat zwiększenia efektywności uzyskiwania stopnia naukowego doktora przez uczestników studiów doktoranckich, przedstawiciele uczelni i instytutów zwrócili uwagę na konieczność dostosowania kształcenia doktorantów do potrzeb pracy pozanaukowej, w tym również w biznesie oraz komercyjnych instytucjach badawczo-rozwojowych:

- *Program kształcenia doktorantów musi uwzględniać także znaczną część studiujących, którzy nie wiążą swojej przyszłości z karierą akademicką. Dane statystyczne pokazują, że między 60 a 80% studentów studiów doktoranckich traktuje te studia i stopień doktora jako podwyższenie swoich kompetencji zawodowych na rynku pracy. Tymczasem efekty kształcenia na studiach doktoranckich wynikają z profilu absolwenta jako badacza i nauczyciela akademickiego. Zróżnicowanie to powoduje u części studentów poczucie nieadekwatności treści nauczania do spodziewanych efektów kształcenia na studiach doktoranckich.*

Interesujący pogląd przedstawili reprezentanci środowisk naukowych w uczelniach pedagogicznych. W swoich wypowiedziach poruszyli kwestię niewykorzystywania osób ze stopniem naukowym doktora do pracy w instytucjach oświatowych oraz w samorządach przy kształtowaniu lokalnej polityki edukacyjnej:

- *Problem tkwi nie w trybie studiów doktoranckich, lecz w rynku pracy. Gdyby część stanowisk np. w oświacie była dostępna tylko dla osób ze stopniem naukowym doktora, stworzyłoby to wysoką motywację do kończenia studiów doktoratem.*
- *Sam model kształcenia jest prawidłowy, studia zapewniają zarówno przygotowanie badawcze, jak i dydaktyczne. Problemy niskiej efektywności studiów doktoranckich w Polsce wynikają przede wszystkim z niskiego zapotrzebowania rynku pracy na doktorów. Właściwie poza uczelniami wyższymi rynek nie oferuje atrakcyjnych miejsc pracy dla doktorów. W pedagogice taki rynek mógłby powstać w administracji terenowej (samorządach), które tworzą lokalne polityki edukacyjne, odpowiadają za wydatkowanie znacznych środków. Dobrze wykształcone kadry mogłyby zwiększyć efektywność tych polityk. Brakuje jednak tradycji w tym obszarze. Drugim mechanizmem może być zwiększenie udziału uczelni wyższych w systemie doskonalenia placówek oświatowych (projekty wdrożeniowe) oraz systemie doskonalenia nauczycieli.*

Wśród przekazanych przez uczelnie i instytuty naukowe PAN odpowiedzi pojawiły się także propozycje zmiany modelu studiów doktoranckich oraz wdrożenia rozwiązań stosowanych w krajach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych:

- *Jak się wydaje, poważnym zaniechaniem jest pominięcie prac nad takimi koncepcjami finansowania studiów trzeciego stopnia, które dawałyby możliwość transformowania różnych modeli z krajów Europy Zachodniej i USA do warunków polskich. Obecnie system finansowania opiera się na stypendiach i dedykowanych grantach otrzymywanych w drodze konkursów. Wydaje się, że bez dodatkowych inwestycji państwowych bezpośrednio w proces badań (przykład holenderski) nie jest możliwe uzyskanie wyraźnej poprawy wyników.*
- *Zmiana formuły rozprawy doktorskiej w naukach społecznych (upodobnienie jej do formuły amerykańskiej, gdzie doktorat służy rozwiązaniu problemu badawczego o węższym zakresie, co sprawia, że rozprawa ma stałą strukturę i objętość ok. 100 stron). Wyniki takich badań są łatwiej włączane w obieg naukowy.*

Przedstawiciele środowiska naukowego podjęli także wątek udzielania stypendiów w sposób promujący jakość oraz związany z efektem końcowym jakim jest obrona pracy doktorskiej. Pojawiła się też wypowiedź postulująca zmianę systemu finansowania tak, aby na wysokość otrzymywanych dotacji wpływała liczba obronionych prac doktorskich:

- *Zmiana zasad finansowania studiów. Finansowanie należy uzależnić nie tylko od liczby doktorantów, ale także od ilości obronionych prac.*
- *Stypendium w wysokości umożliwiającej utrzymanie się bez podejmowania dodatkowej pracy mogłoby być rodzajem kredytu, który doktorant musiałby zwrócić jeśli nie obroni pracy doktorskiej w wyznaczonym terminie.*

W kwestionariuszu dotyczącym studiów doktoranckich skierowanym do Rektorów uczelni oraz Dyrektorów instytutów naukowych PAN postawiono również pytanie: „Czy obowiązujący model kształcenia kadr naukowych poprzez studia doktoranckie właściwie przygotowuje do pracy naukowo – dydaktycznej?”. Do wyboru były trzy możliwe odpowiedzi oraz udzielenie odpowiedzi opisowej, jeśli żadna z odpowiedzi do wyboru nie wydawała się trafna. Największa grupa respondentów (78,9%) wyraziła opinię, że obowiązujący model kształcenia kadr naukowych poprzez studia doktoranckie właściwie przygotowuje do pracy naukowo-dydaktycznej. Blisko jedna ósma (12,7%) uznała, iż studia doktoranckie gorzej przygotowują do pracy naukowo-dydaktycznej, niż praca na stanowisku asystenta.

Kontrolę – *Kształcenie na studiach doktoranckich (P/15/025)* przeprowadzono w pięciu jednostkach znajdujących się na terenie trzech województw. Założeniem kontroli było objęcie badaniami stacjonarnych studiów doktoranckich, na których studiowało najwięcej doktorantów w latach akademickich 2012/2013 i 2013/2014. Przy pomocy tego kryterium wybrano do kontroli studia doktoranckie na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej³⁰ Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN oraz w Instytucie Chemii Fizycznej PAN. Na Uniwersytecie Warszawskim, ze względu na wielkość podmiotu kontrolowanego do szczegółowego badania wybrano studia doktoranckie prowadzone na dwóch wydziałach – Polonistyki (wybranim spośród wydziałów realizujących stacjonarne studia doktoranckie, kończące się nadaniem stopnia doktora w zakresie nauk społecznych i humanistycznych) i Chemii (wybranim spośród wydziałów prowadzących stacjonarne studia doktoranckie, kończące się nadaniem stopnia doktora w zakresie nauk ścisłych, przyrodniczych i technicznych). Na podstawie liczby doktorantów, którzy studiują na studiach stacjonarnych, wybrano również jedną uczelnię niepubliczną spoza Warszawy.

W ramach postępowania kontrolnego w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, zasięgnięto informacji w niekontrolowanych jednostkach, w tym w Ministerstwie Nauki Szkolnictwa Wyższego, Polskiej Komisji Akredytacyjnej oraz w 92 jednostkach (w tym w 84 uczelniach, Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego i siedmiu instytutach naukowych PAN). W przypadku dwóch uczelni akademickich poproszono o wyodrębnienie danych dla wydziałów kształcących doktorantów w naukach medycznych³¹. Podział uczelni na grupy, według których mierzono wskaźnik skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich znajduje się w pkt. 5.3 Wykaz jednostek objętych badaniem kwestionariuszowym.

Na pięć wystąpień pokontrolnych, jedynie do Dyrektora Instytutu Filozofii i Socjologii PAN skierowano wnioski pokontrolne dotyczące:

- 1) dostosowania regulaminu studiów doktoranckich do wymogów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym,
- 2) podejmowania uchwał w sprawie warunków i trybu rekrutacji na studia doktoranckie w obowiązującym terminie,
- 3) przyjmowania na studia doktoranckie osób przygotowujących swoje doktoraty z dyscyplin naukowych filozofia i socjologia,
- 4) zawierania umów na prowadzenie środowiskowych studiów doktoranckich,
- 5) zapewnienia wszystkim doktorantom opiekunów, z co najmniej stopniem naukowym doktora habilitowanego.

Według stanu na dzień 17 sierpnia 2015 r. Dyrektor Instytutu Filozofii i Socjologii PAN poinformował o realizacji pięciu wniosków skierowanych do niego w wystąpieniu pokontrolnym z dnia 15 czerwca 2015 r.

Przedstawiając informacje o realizacji wniosków pokontrolnych Dyrektor Instytutu Filozofii i Socjologii PAN wniósł jednocześnie zastrzeżenie. Dyrektor Instytutu Filozofii i Socjologii PAN nie zgodził się z wyrażoną w ocenie ogólnej informacją o skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich. Uchwałą z dnia 6 sierpnia 2015 r. Zespół Orzekający przy Komisji Rozstrzygającej w NIK uwzględnił w części zastrzeżenie w zakresie dotyczącym wskazania w ocenie ogólnej

³⁰ Do 28 lutego 2015 r. Wydział Biologii i Hodowli Zwierząt.

³¹ Kwestionariusze dla Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego i Collegium Medicum im. L. Rydygiera Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, opracowano odrębnie od kwestionariuszy dla pozostałych wydziałów tych uczelni.

kontrolowanej działalności, że ocena skuteczności kształcenia dotyczy wyłącznie lat 2013–2014 i w związku z tym w treści wystąpienia pokontrolnego na str. 2 dodano zdanie: „Ocena powyższa dotyczy lat 2013–2014, tj. okresu objętego kontrolą w tym zakresie”.

5.1. Charakterystyka uwarunkowań prawnych i organizacyjno-ekonomicznych

Studia doktoranckie, zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 10 PSW, są studiami trzeciego stopnia. Jednostki organizacyjne uczelni oraz jednostki naukowe posiadające uprawnienie do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego albo co najmniej dwa uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora, mogą prowadzić studia doktoranckie w zakresie dyscyplin odpowiadających tym uprawnieniom (art. 195 ust. 1 PSW). Zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki uprawnienie do nadawania stopnia doktora może otrzymać jednostka organizacyjna, która zatrudnia w pełnym wymiarze czasu pracy co najmniej osiem osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego lub osób, które nabyły uprawnienia równoważne z uprawnieniami doktora habilitowanego na podstawie art. 21a ww. ustawy, dla których ta jednostka jest podstawowym miejscem pracy, w rozumieniu PSW, reprezentujących dziedzinę nauki lub dziedzinę sztuki, w zakresie której jednostka organizacyjna ma otrzymać uprawnienie.

Na podstawie art. 195 ust. 6 PSW studia doktoranckie w uczelni są tworzone przez rektora na wniosek rady jednostki organizacyjnej, a w jednostkach naukowych (np. instytuty naukowe PAN) przez dyrektora jednostki na wniosek rady naukowej jednostki naukowej. Stosownie do art. 195 ust. 7 PSW nadzór merytoryczny nad studiami doktoranckimi sprawuje rada jednostki organizacyjnej uczelni albo rada naukowa jednostki naukowej prowadzącej te studia. Zgodnie z art. 195 ust. 8–9 PSW, stacjonarne studia doktoranckie w uczelniach publicznych oraz w publicznych jednostkach naukowych są bezpłatne. Niestacjonarne studia doktoranckie mogą być odpłatne. Od 1 października 2014 r. obowiązuje art. 195 ust. 8a, który stanowi, że studia doktoranckie w uczelniach niepublicznych są bezpłatne jeżeli uczelnia otrzymuje dotację, o której mowa w art. 94b ust. 1 pkt 4, tj. dotację projakościową.

Zgodnie z § 10 rozporządzenia z dnia 5 października 2011 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich, oraz z § 6 ust. 1 rozporządzenia z dnia 12 grudnia 2013 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich, studia doktoranckie trwają nie krócej niż 2 lata i nie dłużej niż 4 lata.

Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, stopień doktora jest nadawany w drodze przewodu doktorskiego, a stopień doktora habilitowanego w drodze postępowania habilitacyjnego, wszczętych na wniosek osoby ubiegającej się o nadanie stopnia. Warunkiem wszczęcia przewodu doktorskiego jest posiadanie wydanej lub przyjętej do druku publikacji naukowej w formie książki lub co najmniej jednej publikacji naukowej w recenzowanym czasopiśmie naukowym wymienionym w wykazie czasopism naukowych ogłaszanych przez ministra właściwego do spraw nauki zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 44 ust. 2 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki lub w recenzowanych materiałach z międzynarodowej konferencji naukowej lub publiczna prezentacja dzieła artystycznego. W myśl art. 12 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuk, stopień doktora nadaje się osobie, która:

- 1) posiada tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera, lekarza lub inny równorzędny lub posiada dyplom, o którym mowa w art. 191a ust. 3 i 4 PSW;
- 2) zdała egzaminy doktorskie w zakresie określonym przez radę jednostki organizacyjnej;
- 3) przedstawiła i obroniła rozprawę doktorską;

- 4) zdała egzamin z nowożytnego języka obcego lub posiada certyfikat potwierdzający znajomość nowożytnego języka obcego, określony w przepisach wydanych na podstawie art. 31 pkt 5 ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Egzaminy doktorskie są przeprowadzane w zakresie: dyscypliny podstawowej odpowiadającej tematowi rozprawy doktorskiej, dyscypliny dodatkowej oraz obcego języka nowożytnego, w przypadku gdy osoba ubiegająca się o nadanie stopnia doktora nie posiada certyfikatu potwierdzającego znajomość języka obcego, o którym mowa w ust. 1 pkt 4 (art. 12 ust. 2 ww. ustawy).

Na kształcenie uczestników studiów doktoranckich przeznaczane są środki części budżetu państwa – 38 *Szkolnictwo wyższe* oraz części 28 – *Nauka*. Doktoranci mogą otrzymywać stypendia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wybitne osiągnięcia na podstawie art. 199 ust. 1 pkt 5 PSW oraz świadczenia ze środków funduszu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów zgodnie z art. 199 ust. 1 pkt 1–4 PSW. Szczegółowe warunki przyznawania stypendiów doktoranckich, były uregulowane w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 października 2011 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich³². Ponadto doktoranci mogą się ubiegać o: stypendia dla osób, które otworzyły przewód doktorski, środki na prowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich rozdzielane w wewnętrznym trybie konkursowym przyznawane uczelniom albo instytutom naukowym PAN na podstawie art. 18 ust. 1 pkt 3 ustawy o zasadach finansowania nauki oraz środki z projektów przeznaczonych dla młodych naukowców przyznawanych przez NCN oraz NCBiR.

Stypendia doktoranckie jak i inne świadczenia ze środków funduszu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów są bezzwrotne. Jedynie w przypadku stypendiów doktorskich dla osób, które otworzyły przewód doktorski, przyznawanych na podstawie art. 22 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, istnieje obowiązek zwrotu stypendium. Zgodnie z § 10 ust. 1 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 lipca 2011 r. w sprawie warunków przyznawania stypendiów osobom, którym wszczęto przewód doktorski³³, osoba pobierająca stypendium doktorskie, której zostało ono cofnięte ze względu na brak dostatecznych postępów w pracy naukowej albo w okresie dwóch lat od dnia zaprzestania pobierania tego stypendium nie przystąpiła do obrony rozprawy doktorskiej, jest obowiązana do zwrotu całej kwoty pobranego stypendium.

Zgodnie z § 10 ust. 2 ww. rozporządzenia, przepisu § 10 ust. 1 nie stosuje się do osoby, która nie osiągnęła dostatecznych postępów w pracy naukowej albo nie przystąpiła do obrony rozprawy doktorskiej z przyczyn od niej niezależnych, w szczególności z powodu: braku możliwości osiągnięcia zakładanych celów naukowych i badawczych, potwierdzonych opinią promotora, czasowej niezdolności do realizacji rozprawy doktorskiej spowodowanej chorobą, sprawowania osobistej opieki nad chorym członkiem rodziny oraz sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem do 4. roku życia lub dzieckiem o orzeczonej niepełnosprawności. Zgodnie z § 10

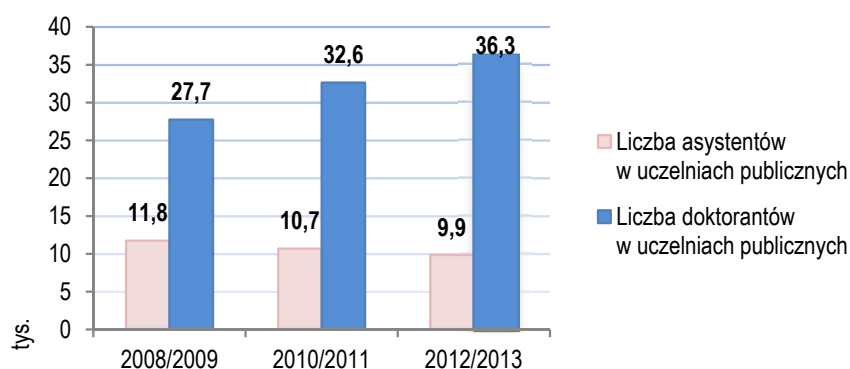
³² Od 18 grudnia 2013 r. kwestię stypendiów regulowało rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12 grudnia 2013 r. w sprawie studiów doktoranckich oraz stypendiów doktoranckich, a od 31 października 2014 r. obowiązuje rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 24 października 2014 r. w sprawie studiów doktoranckich oraz stypendiów doktoranckich (Dz.U. z 2014 r., poz. 1480)

³³ Dz. U. Nr 160, poz. 956.

ust. 3 ww. rozporządzenia organ przyznający stypendium, po rozpatrzeniu wyjaśnień osoby zobowiązanej do zwrotu pobranego stypendium doktorskiego, może obniżyć kwotę pobranego stypendium, rozłożyć spłatę na raty lub ją umorzyć. Wraz ze wzrostem liczby uczestników studiów doktoranckich, nastąpił spadek liczby pracowników naukowo-dydaktycznych zatrudnionych na stanowiskach asystentów. Między latami akademickimi 2008/2009 a 2012/2013 odnotowano spadek liczby pracowników naukowo-dydaktycznych zatrudnionych na stanowiskach asystentów w publicznych jednostkach z 11.844 do 9.914, w tym w uczelniach publicznych z 11.766 do 9.861. W tym samym czasie liczba doktorantów w uczelniach publicznych wzrosła z 27.743 do 36.340 osób³⁴ (Wykres 9). Doktoranci coraz częściej pełnią te same funkcje co asystenci w uczelniach i instytutach – prowadzą ćwiczenia ze studentami oraz wspomagają pracę zespołów badawczych³⁵. Asystenci są pracownikami uczelni i instytutów, których okres zatrudnienia bez stopnia doktora – na podstawie art. 120 ust. 1 PSW nie może trwać dłużej niż 8 lat. Nie wlicza się do tego okresu przerw związanych m.in. z urlopem macierzyńskim czy pobieraniem zasiłku rehabilitacyjnego (art. 120 ust. 2 PSW). Natomiast doktorant jest uczestnikiem studiów trzeciego stopnia, który ma obowiązek odbycia praktyk zawodowych w formie prowadzenia zajęć dydaktycznych ze studentami bądź uczestniczenia w takich zajęciach w wymiarze maksymalnie 90 godzin rocznie. Doktorant przygotowuje rozprawę doktorską i może pobierać stypendia. Nie ma normy prawnej nakazującej obronę doktoratu przez doktoranta w określonym terminie.

Wykres nr 9

Liczba asystentów i doktorantów w uczelniach publicznych w latach akademickich 2008/2009–2012/2013

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych GUS.

Prowadzenie studiów doktoranckich pozwala jednostkom naukowym uzyskiwać więcej środków publicznych z dotacji, które sprzyjają zjawisku wypierania asystentury. Jak wskazano wyżej doktoranci coraz częściej pełnią te same funkcje co asystenci w uczelniach i instytutach – prowadzą ćwiczenia ze studentami oraz wspomagają pracę zespołów badawczych. Natomiast uczelnie i instytuty naukowe mogą angażować swoich pracowników do prowadzenia zajęć z doktorantami oraz do sprawowania opieki naukowej. Duże zainteresowanie studiami doktoranckimi pozwala uczelniom na zaangażowanie kadr i wypełnienie oferty dydaktycznej, szczególnie w sytuacji malejącej liczby studentów na studiach pierwszego i drugiego stopnia, spowodowanej niższym demograficznym. Warto zauważyć, że o ile liczba studentów na studiach pierwszego i drugiego stopnia od lat maleje, to tendencje na studiach trzeciego stopnia są odwrotne. W Polsce, mimo

³⁴ Dane na podstawie publikacji GUS Szkoły wyższe i ich finanse.

³⁵ Obowiązki asystenta jako pracownika naukowo-dydaktycznego reguluje art. 111 ust.1 PSW.

rosnącej liczby doktorantów, odnotowano nieco niższy (2%) od średniej (3,01%) dla krajów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area) wskaźnik udziału doktorantów w populacji wszystkich studentów³⁶. Przyczyną tej sytuacji może być występujący w naszym kraju dość wysoki (40,2%) wskaźnik skolaryzacji, czyli stosunek liczby osób studiujących w wieku 19-24 lata do populacji osób w wieku 19-24 lata³⁷. Wysoką skolaryzację w szkolnictwie wyższym potwierdzają dane OECD, zaprezentowane w raporcie zatytułowanym „Education at glance 2014”. Wynika z nich, że liczba studentów w Polsce wśród osób w wieku od 20 do 29 lat wynosi 31% i jest wyższa od średniej dla krajów OCED wynoszącej 28%³⁸.

³⁶ European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process/ Implementation Report Luxembourg: Publications Office of the European Union, s. 63.

³⁷ Główny Urząd Statystyczny, Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 r., <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkoly-wyzsze-i-ich-finance-w-2013-r-,2,10.html>.

³⁸ Education at Glance 2014: OECD Indicators, s. 312–313.

5.2. Wykaz jednostek objętych kontrolą i ocen skontrolowanej działalności

Lp.	Jednostka kontrolowana	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej	Ocena skontrolowanej działalności*	Jednostka organizacyjna NIK, realizująca kontrolę
1.	Uniwersytet Warszawski ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa	Dr hab. prof. UW Marcin Pałys	Ocena opisowa	Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego
2.	Instytut Filozofii i Socjologii PAN ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa	Prof. dr hab. Andrzej Rychard	Ocena opisowa	
3.	Instytut Chemii Fizycznej PAN ul. Kasprzaka 44/52, 01-224 Warszawa	Prof. dr hab. Robert Hołyst	Pozytywna	Delegatura NIK w Warszawie
4.	Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań	Prof. dr hab. Grzegorz Skrzypczak	Ocena opisowa	Delegatura NIK w Poznaniu
5.	Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu ul. Wagonowa 9, 53-609 Wrocław	Dr hab. prof. DSW Robert Kwaśnica	Ocena opisowa	Delegatura NIK we Wrocławiu

* Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

5.3. Wykaz jednostek objętych badaniem kwestionariuszowym

1. UNIwersYTETY
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Zielonogórski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Rzeszowski.
2. UCZELNIE TECHNICZNE
Politechnika Wrocławska, Politechnika Łódzka, Politechnika Opolska, Politechnika Warszawska, Akademia Górniczo-Hutnicza im. St. Staszica w Krakowie, Politechnika Śląska w Gliwicach, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Politechnika Gdańska, Politechnika Poznańska, Politechnika Częstochowska, Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Politechnika Lubelska, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu, Politechnika Koszalińska, Politechnika Rzeszowska im. I. Łukasiewicza, Politechnika Białostocka, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Politechnika Świętokrzyska w Kielcach.
3. UCZELNIE MEDYCZNE
Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Gdański Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, Uniwersytet Medyczny w Lublinie, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego w Warszawie, Warszawski Uniwersytet Medyczny.
4. UCZELNIE PRZYRODNICZE I ROLNICZE
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J. i J. Śniadeckich w Bydgoszczy.
5. WYŻSZE SZKOŁY EKONOMICZNE
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
6. WYŻSZE SZKOŁY PEDAGOGICZNE
Akademia im. J. Długosza w Częstochowie, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, Akademia Pomorska w Słupsku.
7. AKADEMIE WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
Akademia Wychowania Fizycznego im. Br. Czecha w Krakowie, Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu, Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Kukuczki w Katowicach, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Piłsudskiego w Warszawie, Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. J. Śniadeckiego w Gdańsku.
8. SZKOŁY RESORTU OBRONY NARODOWEJ
Akademia Obrony Narodowej w Warszawie, Wojskowa Akademia Techniczna im. J. Dąbrowskiego w Warszawie, Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni.
9. UCZELNIE ARTYSTYCZNE
Akademia Muzyczna im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy, Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku, Akademia Muzyczna w Krakowie, Akademia Sztuk Pięknych im. J. Matejki w Krakowie, Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów w Łodzi, Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. L. Schillera w Łodzi, Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu, Akademia Sztuk Pięknych im. E. Gepperta we Wrocławiu.

10.	UCZELNIE NIEPUBLICZNE
Polsko-Japońska Akademia Technik Komputerowych, Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie, Uniwersytet Społeczny SWPS, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.	
11.	WYŻSZE SZKOŁY MORSKIE
Akademia Morska w Szczecinie, Akademia Morska w Gdyni.	
12.	INSTYTUTY NAUKOWE PAN
Instytut Historii im. T. Mantueffla PAN, Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN, Instytut Chemii Organicznej PAN, Instytut Geofizyki PAN, Instytut Biocybernetyki i Inżynierii Biomedycznej im. M. Nałęczka PAN, Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN, Instytut Immunologii i Terapii Doświadczalnej im. L. Hirszfelda PAN.	

5.4. Wykaz ważniejszych aktów normatywnych dotyczących skontrolowanej działalności

1. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2014 r., poz. 1852 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. z 2014 r., poz. 1620 ze zm.).
4. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 lipca 2011 r. w sprawie przyznawania stypendiów osobom, którym wszczęto przewód doktorski (Dz. U. Nr 160, poz. 956).
5. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych (Dz. U. z 2015 r., poz. 172).
6. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 października 2011 r. w sprawie studiów doktoranckich oraz stypendiów doktoranckich (Dz. U. Nr 225, poz. 1351). Rozporządzenie uchylono z dniem 18 grudnia 2013 r.
7. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 grudnia 2013 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich (Dz. U. z 2013 r., poz. 1581). Rozporządzenie uchylono z dniem 31 października 2014 r.

5.5. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Rzecznik Praw Obywatelskich
6. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
7. Wiceprezes Rady Ministrów Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego
8. Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
9. Komisja do Spraw Kontroli Państwowej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
10. Komisja Edukacji, Nauki i Sportu Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
11. Szef Centralnego Biura Antykorupcyjnego
12. Prezes Polskiej Akademii Nauk
13. Przewodniczący Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów
14. Przewodniczący Polskiej Komisji Akredytacyjnej
15. Rektorzy uczelni publicznych

MINISTER NAUKI
I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO
Jarosław Gowin

DSW.191.7.2015.5.JP

Warszawa, 15 grudnia 2015 r.

Pan
Krzysztof Kwiatkowski
Prezes
Najwyższej Izby Kontroli

Szanowny Panie Prezesie,

w związku z otrzymaną w dniu 1 grudnia 2015 r. *Informacją o wynikach kontroli pn. Kształcenie na studiach doktoranckich*, stosownie do art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli, przedstawiam stanowisko do przekazanego dokumentu.

Podzielim zaniepokojenie wyrażone przez Izbę w prezentowanej ocenie ogólnej kontrolowanej działalności, zgodnie z którą „w latach 2013-2014 studia doktoranckie nie były w pełni skutecznym sposobem kształcenia kadr naukowych”. Informuję, że zagadnienia związane z kształceniem na studiach trzeciego stopnia i oczekiwane zmiany w tym zakresie traktuję jako jeden z priorytetów dla Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Nie mogę się zgodzić ze stwierdzeniem prezentowanym w *Informacji o wynikach kontroli*, że „ukończenie studiów doktoranckich jest w obecnym stanie prawnym (...) jedną z dwóch możliwości uzyskania stopnia naukowego doktora. Drugą z nich jest zatrudnienie na stanowisku asystenta w uczelni publicznej albo instytucie naukowym”. Wyjaśniam, że przepisy ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2014, poz. 1852, z późn. zm.), a w szczególności art. 11 i 12 tej ustawy nie wprowadzają regulacji ograniczających możliwość uzyskania stopnia doktora do wskazanych dróg. Ponadto zgodnie z przepisami ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym (art. 114 ust. 6, art. 120) dopuszczalne jest zatrudnienie na stanowisku asystenta osoby posiadającej już wcześniej uzyskany stopień naukowy doktora, tym samym trudno uznać podjęcie pracy na tym stanowisku za alternatywną w stosunku do studiów doktoranckich drogę do uzyskania stopnia naukowego

doktora. Niezależnie od powyższego, co należy podkreślić, również nauczyciele akademicki zatrudnieni na stanowiskach: lektora, instruktora i wykładowcy mogą i powinni podnosić swoje kwalifikacje zawodowe także poprzez działania zmierzające do uzyskania stopnia doktora. Zwracam również uwagę, że nieprawdziwa wydaje się być teza ograniczająca możliwość awansu zawodowego i uzyskanie stopnia doktora jedynie do nauczycieli akademickich zatrudnionych w uczelniach publicznych. Wobec powyższych wątpliwości proponuje się wykreślenie wskazanego zdania i stosowne przeredagowanie zdania kolejnego. Odnosząc się do prezentowanych w Informacji postulatów rektorów uczelni i dyrektorów jednostek naukowych proponujących „*zwiększenie stabilności i wysokości finansowania doktorantów*” i „*przyznawanie stypendiów w powiązaniu z efektami studiów*” należy zauważyć, że w obowiązującym stanie prawnym decyzje o liczbie osób przyjętych na studia doktoranckie i liczbie przyznanych stypendiów doktoranckich oraz zasadach ich przyznawania pozostają w zakresie autonomii uczelni oraz jednostek naukowych prowadzących studia doktoranckie. Stosownie do art. 195 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, prawo do ubiegania się o przyjęcie na stacjonarne studia doktoranckie przysługuje osobie posiadającej kwalifikacje drugiego stopnia lub będącej beneficjentem programu "Diamentowy Grant", natomiast decyzje w tej sprawie podejmuje komisja rekrutacyjna powołana przez kierownika jednostki organizacyjnej uczelni lub dyrektora jednostki naukowej. Jednocześnie podział przekazanych środków pomiędzy poszczególne zadania objęte finansowaniem w ramach dotacji podstawowej, z której m.in. wypłacane są stypendia doktoranckie, pozostaje w gestii autonomicznych decyzji uczelni i nie jest przedmiotem kompetencji ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego. Przepisy ustawy nie zobowiązują też uczelni i instytutów naukowych do przyznawania stypendium doktoranckiego wszystkim uczestnikom stacjonarnych studiów doktoranckich. Ewentualne regulowanie wymienionych kwestii na poziomie ministerialnym wymagałoby wprowadzenia daleko idących zmian w przepisach ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym oraz znacznego ograniczenia autonomii uczelni i jednostek naukowych.

Należy zgodzić się z opinią Najwyższej Izby Kontroli, że niezbędne jest wprowadzenie rozwiązań prawnych, które umożliwią dokonywanie odrębnej i pełnej oceny jakości kształcenia na studiach doktoranckich. Zwrócić należy jednak uwagę, że celem studiów doktoranckich jest uzyskanie przez osoby w nich uczestniczące stopnia doktora, przewód doktorski został włączony w procedury związane z odbywaniem tych studiów. Zasadne zatem wydaje się rozważanie czy właściwszym organem do dokonywania kontroli jakości kształcenia na studiach doktoranckich jest Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów czy

też Polska Komisja Akredytacyjna (PKA). Wypada bowiem zauważyć, że jakkolwiek kontrolę jakości kształcenia na studiach pierwszego i drugiego stopnia oraz ocenę instytucjonalną wykonuje PKA, to zgodnie z przepisami ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki nadzór nad procedurami nadawania stopni naukowych wykonuje właśnie Centralna Komisja. Zgadząc się co do potrzeby określenia zasad pełnego nadzoru nad jakością studiów trzeciego stopnia, wskazać należy, że zagadnienie wyboru jednostki uprawnionej na dokonywania nadzoru nie jest jednoznaczne i wymaga pogłębionej analizy, także w kontekście postulowanych zmian w sposobie organizowania studiów doktoranckich.

Zgodnie z prośbą Pana Prezesa, Przewodniczący Polskiej Komisji Akredytacyjnej przedstawił opinię w sprawie uwag i wniosków sformułowanych w Informacji o wynikach kontroli NIK. Stanowisko Przewodniczącego PKA przesyłam w załączeniu, podkreślając jednocześnie, że w kontekście opinii PKA aktualne pozostają wątpliwości i stanowisko prezentowane powyżej.

Z wyrazami szacunku
MINISTER
NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO
Jarosław Gowin
Jarosław GOWIN

POLSKA KOMISJA AKREDYTACYJNA

Przewodniczący

BPKA.BB. 073/4/15

Warszawa, 2015-12-08

Pan
Marcin Czaja
Dyrektor Departamentu
Szkolnictwa Wyższego i Kontroli
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Szanowny Panie Dyradane!

Pozwalam sobie przedstawić opinię Polskiej Komisji Akredytacyjnej w sprawie informacji i wniosków zawartych w opracowaniu Najwyższej Izby Kontroli pt. Kształcenie na studiach doktoranckich, dotyczących kompetencji Komisji i wyników poczynionych przez nią ustaleń przywołanych w tym opracowaniu.

W uwagach i wnioskach sformułowanych w części wyżej wspomnianego materiału noszącej tytuł *. Podsumowanie wyników kontroli*, przedstawiono informację odnoszącą się do kompetencji PKA związanych ze studiami doktoranckimi stwierdzając, iż „Polska Komisja Akredytacyjna nie ocenia jednak tych studiów, np. pod względem realizacji programów studiów.” Stanowisko to nie jest zgodne ze stanem faktycznym – jak wynika z kompetencji posiadanych przez PKA od 2011 r., określonych w art. 48a ust. 4 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, Komisja dokonuje oceny jakości kształcenia na studiach doktoranckich. W myśl kryteriów tej oceny sformułowanych zarówno w Statucie PKA z dnia 10 listopada 2011 r., jak i w Statucie obecnie obowiązującym, zmienionym z uwagi na nowelizację ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z 2014 r., ocena instytucjonalna obejmuje ocenę programu kształcenia, a zatem, zgodnie z definicją zawartą w ustawie, efektów kształcenia oraz procesu prowadzącego do ich osiągnięcia.

Potwierdza to przede wszystkim zakres jednego z 8 kryteriów oceny instytucjonalnej przyjętych w 2011 r., odnoszącego się bezpośrednio do studiów doktoranckich, tj. kryterium 3. Jednostka stosuje spójny opis celów i efektów kształcenia na oferowanych studiach doktoranckich i podyplomowych oraz stosuje sprawny i wiarygodny system weryfikujący i potwierdzający ich osiągnięcie. W jego ramach oceniano spełnienie następujących kryteriów szczegółowych:

- 1) jednostka, w wyniku kształcenia na studiach doktoranckich, zapewnia uzyskanie efektów kształcenia właściwych dla obszaru badawczego, którego dotyczą oraz umożliwia uzyskanie stopnia naukowego doktora,
- 2) jednostka zapewnia efekty kształcenia na studiach podyplomowych zgodne z wymaganiami organizacji zawodowych i pracodawców oraz umożliwiające nabycie uprawnień do wykonywania zawodu lub nowych umiejętności niezbędnych na rynku pracy,
- 3) wewnątrzni i zewnątrzni interesariusze uczestniczą w procesie określania efektów kształcenia,
- 4) jednostka stosuje system ECTS, w którym liczba punktów odpowiada nakładowi pracy

5) jednostka posiada wiarygodny, przejrzysty i powszechnie dostępny - zwłaszcza dla studentów, doktorantów i słuchaczy - system umożliwiający ocenę stopnia osiągnięcia zakładanych celów i efektów kształcenia.

Potwierdzenie faktu, iż program kształcenia na studiach doktoranckich, w tym realizacja programu studiów i jakość kształcenia, były oceniane przez PKA, znaleźć można we wzorach raportu samooceny i raportu z wizytacji, które przedkładamy w załączeniu.

Analogiczne wnioski można sformułować w przypadku obecnie obowiązujących kryteriów oceny instytucjonalnej oraz wzorów dokumentów (Statut oraz wzory raportów są dostępne na stronie internetowej PKA www.pka.edu.pl).

Ponadto autorzy sprawozdania NIK błędnie uznali za zarzuty wskazówki Komisji dotyczące tego, co powinno zostać uwzględnione przez uczelnie w procesie rekrutacji, w programie studiów, systemie ECTS, opiece naukowej oraz współpracy zagranicznej i wymianie międzynarodowej. Formułowanie wskazówek, zaleceń czy rad wynika z faktu, że PKA nie dokonuje kontroli, jak nietrafnie wskazano w omawianym materiale, ale ocenia jakość kształcenia i formułuje opinie mające służyć podniesieniu tej jakości, i taką funkcję Komisji odzwierciedlają także sprawozdania z jej działalności, w tym przywołane wyżej wskazówki. Trzeba przy tym przypomnieć, że w sprawozdaniach znajdują się jednocześnie jednoznacznie sformułowane zarzuty, przywołane także przez NIK - np. dotyczące schematycznego stosowania języka zapożyczonego bezpośrednio z KRK czy często spotykany brak ofert odbywania części studiów w języku obcym, co ma niekorzystny wpływ na kompetencje językowe doktorantów.

Należy również zwrócić uwagę na kilka sprzecznych informacji zawartych w omawianym materiale NIK. Stwierdzeniu, iż PKA nie ocenia realizacji programu studiów doktoranckich towarzyszy informacja, że „Zespoły oceniające PKA, w ramach ocen instytucjonalnych, sformułowały wiele zastrzeżeń dotyczących (...) programów kształcenia, opieki naukowej, osiągania zakładanych celów i efektów kształcenia, organizacji badań z udziałem doktorantów”, z czego wynika, że oceniły także realizację programu tych studiów.

Ponadto napisano, że zastrzeżenia dotyczyły opieki naukowej, a jednocześnie stwierdzono, że „Eksperci PKA podkreślali w swoich raportach wzrost jakości opieki naukowej nad doktorantami”.

Przedstawiając powyższe uwagi do części wniosków zawartych w omawianym opracowaniu odnoszących się bezpośrednio do zakresu działania i wyników pracy PKA, trzeba zdecydowanie zgodzić się ze stanowiskiem NIK dotyczącym nietrafnego usytuowania oceny studiów doktoranckich w ramach oceny instytucjonalnej. W wielokrotnie przedstawianych Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego uwagach dotyczących nowelizacji przepisów ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym Komisja uzasadniała konieczność przeprowadzania tej oceny w trybie oceny programowej, niestety bezskutecznie.

2 podniesien

POLSKA KOMISJA AKREDYTACYJNA
PRZEWODNICZĄCY

dr hab. Marek Rocki

PREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI
KRZYSZTOF KWIATKOWSKI

KNO.410.003.00.2015

Warszawa, dnia 15 stycznia 2016 r.

Opinia
do stanowiska Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w sprawie Informacji o wynikach kontroli – *Kształcenie na studiach doktoranckich*

Stosownie do art. 64 ust 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. z 2015 r. poz. 1096) przedstawiam opinię do stanowiska Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego zawartego w piśmie z dnia 15 grudnia 2015 r. (nr DSW.191.7.2015.5.JP).

Najwyższa Izba Kontroli składa podziękowanie Wiceprezesowi Rady Ministrów – Ministrowi Nauki i Szkolnictwa Wyższego, panu Jarosławowi Gowinowi za przedstawienie stanowiska do informacji o wynikach kontroli oraz dołączenie do niego opinii Przewodniczącego Polskiej Komisji Akredytacyjnej na temat wniosków sformułowanych w tym dokumencie.

Mając na uwadze, że ustalenia kontroli dotyczą istotnych problemów polskiej nauki i szkolnictwa wyższego dotyczących rozwoju młodych kadr naukowych, Najwyższa Izba Kontroli przyjmuje z zadowoleniem zapowiedź Pana Ministra o uznaniu zagadnień związanych z kształceniem na studiach trzeciego stopnia za priorytetowe.

Najwyższa Izba Kontroli podziela zdanie Pana Ministra, że ukończenie studiów doktoranckich (stacjonarnych i niestacjonarnych) nie jest warunkiem koniecznym do otwarcia przewodu doktorskiego i uzyskania stopnia naukowego doktora. Stopień doktora nadawany jest osobie, która spełnia warunki, określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 ze zm.). Uczelniana rada wydziału lub rada naukowa instytutu może przyznać stopień doktora osobie, która spełniła wymagania określone w wyżej wymienionej ustawie, ale nie ukończyła tych studiów lub też nie jest zatrudniona na stanowisku asystenta w szkole wyższej lub instytucie. Jednak w ostatnich latach to studia doktoranckie stały się głównym sposobem na zdobycie stopnia naukowego doktora – w latach 2006-2013 liczba ich uczestników wzrosła o 40%. Wzrost ten dotyczył przede wszystkim uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich, które są finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych.

Najwyższa Izba Kontroli przyjmuje z uznaniem fakt, że Pan Minister przychyliła się do sformułowanej we wniosku intencji Izby objęcia studiów doktoranckich odrębną i pełną oceną jakości kształcenia. Studia doktoranckie są dopełnieniem, określonej w tzw. Deklaracji Bolońskiej, trójstopniowej koncepcji studiów i najpowszechniejszym sposobem kształcenia kadr naukowych. Najwyższa Izba Kontroli wyraża przekonanie, że zwiększenie skuteczności kształcenia na studiach doktoranckich i umiejętność wykorzystania potencjału zarówno doktorantów jak i wypromowanych doktorów wpływają na zwiększenie konkurencyjności oraz innowacyjności polskiej nauki i gospodarki.